

VERSLAG

OVER HET

bestuur & den toestand der zaken

VAN DE

STAD TURNHOUT,

door het Collegie van Burgemeester en Schepenen,
in zijne zitting van 7 October 1878 voorgedragen.

TURNHOUT.

BOEKDRUKKERIJ VAN SPLICHAL-ROSEN.

—
MDCCLXXXVIII.

MIJNE HEEREN,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeente-wet, hebben wij de eer UEd. het volgende verslag over het bestuur en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1878-1879, te doen.

TITEL I

STAAT VAN BEVOLKING

De bevolking van Turnhout, op 31 December 1877, bestond, uit 16032 zielen, te weten: 7681 mannen en 8351 vrouwen.

Beweging van den burgerlijken stand.

GEBOORTEN, STERFGEVALLEN, HUWELIJKEN, ECHTSCHEIDINGEN,

ERKENDE EN GEWETTIGDE KINDEREN.

De volgende staat toont ten duidelijkste aan de bewegingen van den burgerlijken stand, geboorten en sterfgevallen, gedurende de jaren 1877 en 1878.

Van de sterfgevallen der twee geslachten in 1877, telt men er die geboren zijn:

Van 1788-1792	4
» 1793-1797	10
» 1798-1802	26
» 1803-1807	24
» 1808-1812	17
» 1812-1817	16
» 1818-1822	13
» 1823-1827	9
» 1828-1832	18
» 1833-1837	8
» 1838-1842	5
» 1843-1847	13
» 1848-1852	8
» 1853-1857	6
» 1858-1862	4
» 1863-1867	3
In 1868	1
» 1869	1
» 1870	2
» 1871	2
» 1872	4
» 1873	3
» 1874	3
» 1875	10
» 1876 1 ^o kwartaal	4
» » 2 ^o »	12
» » 3 ^o »	15

Mede te dragen 241

JAREN		GETAL	
1876	1877	GEBOORTEN	
	298	MANNELIJKE	WETTIGE
	301	VROUWELIJKE	
	12	MANNELIJKE	ONWETTIGE
	7	VROUWELIJKE	
	580	TOTAAL	
	79	MANNELIJKE	Kinderen en ongetrouwden
	32	VROUWELIJKE	
	47	MANNELIJKE	Gehuwden
	33	VROUWELIJKE	
	38	WEDUWENAARS	
	24	WEDUWEN	
	301	TOTAAL	
	00	Meerder gestorven dan geboren	
	279	Meerder geboren dan gestorven	
	9	MANNELIJKE	DOOD GEBOREN in de geborten en sterfgevallen niet begrepen
	7	VROUWELIJKE	
	5	TOTAAL	
	14	TOTAAL	
	5	Getal tweelingen onder de geboorten begrepen.	
<p align="center">AANMERKINGEN</p> <p>In 1877 zijn hier ter stede 3 personen van het mannelijk en 13 van het vrouwelijk geslacht overleden. De geen deel van de bevolking makken: terwyl er 9 van het mannelijk en 1 van 't vrouwelijk geslacht die hier woonachtig waren, elders zijn overleden.</p>			

	Medege dragen.	241
Van 1876 4 ^e kwartaal		12
» 1877 Januari		3
» » Februari		11
» » Maart		5
» » April		1
» » Mei		4
» » Juni		9
» » Juli		7
» » Augusti		4
» » November		3
» » December		1
	Totaal	301

Volgens opgaaft zijn er gestorven ten gevolge van:

	MANNELIJKE	VROUWELIJKE
Scharlaken koorts	1	1
Kwade keel	0	2
Groep	1	9
Typhuskoorts	3	3
Kinderbedzichte		2
Longtering en chronische ziekten der ademhalingswerktuigen	23	19
Luchtpijpontsteking, longontsteking, fleuris en acute ziekte der ademhalingswerktuigen	23	18
Darmontsteking, afgang	26	12
Verscheidene ziekten onder de bovengenoemde niet begrepen	84	73
	Totaal	161
		139
Overrijding	1	300
	Overeenkomend totaal	301

HUWELIJKEN.

Tusschen jonkmans en meisjes, met:

Jonkmans, geboren in 1828-1832 met meisjes, geboren in 1851-1855	1
» » 1838-1842 » » 1841-1845	3
» » 1838-1842 » » 1851-1855	4
» » 1843-1847 » » 1847-1845	2
» » 1843-1847 » » 1846-1850	1
» » 1843-1847 » » 1851-1855	5
» » 1843-1847 » » 1856 & later	1
» » 1848-1852 » » 1841-1845	1
» » 1848-1852 » » 1846-1850	1
» » 1848-1852 » » 1851-1855	16
» » 1848-1852 » » 1856 & later	4
» » 1853-1857 » » 1846-1850	3
» » 1853-1857 » » 1851-1855	17
» » 1853-1857 » » 1856 & lat.	11
» » 1858 en later » » 1856 & later	2
	72

Tusschen jonkmans en weduwen, met:

Jonkmans, geboren in 1838-1842 met weduwen, geboren in 1841-1845	1
» » 1848-1852 » » 1841-1855	1
» » 1848-1852 » » 1846-1850	1
» » 1853-1857 » » 1851-1855	1
	4

Tusschen weduenaars en meisjes, met:

Weduenaars, geb. in 1808-1812 met meisjes, geboren in 1811-1851	1
» » 1823-1827 » » 1826-1830	1
» » 1828-1832 » » 1846-1850	1
	3
	Mede te dragen
	79

		Medege dragen	79
Weduvenaars, geb. in 1833-1837 met meisjes, geboren in 1856 & later			1.
» » 1838-1842	» »	1836-1840	1
» » 1838-1842	» »	1851-1855	2
» » 1843-1847	» »	1846-1850	1
» » 1843-1847	» »	1851-1855	1
» » 1848-1852	» »	1846-1850	1
Totaal			86

Tusschen weduvenaars en weduwen, met :

Weduvenaars, geb. in 1803-1807 met weduwen, geboren in 1821-1825		1	
» » 1808-1812	» »	1816-1820	1
» » 1818-1822	» »	1831-1835	1
» » 1823-1827	» »	1821-1825	1
» » 1838-1842	» »	1821-1825	1
Totaal		91	
In 1876.		106	
Verschil in min		15	

GEWETTIGDE KINDEREN.

	Jongens.	Meisjes.
Van de drie eerste maanden	0	1
» 3 maanden tot 1 jaar	0	0
» 1 jaar » 2 »	1	1
» 2 » » 5 »	0	1
Totaal		3

VERANDERING VAN WONING.

Sedert den 1ⁿ Januari tot en met den 31 December 1877, zijn er in onze stad en in haren buitenkring komen wonen ;

Van andere gemeenten van het rijk :	228	mannen,	227	vrouwen.
Van buiten 's lands :				
Uit Engeland	1	»		
» Frankrijk	1	»	1	
» Holland	17	»	20	»
» Pruisen	1	»	1	»
	248	»	249	»

Er zijn tusschen gemeld tijdstip van hier vertrokken :

Naar andere gemeenten in het rijk.	221	mannen,	213	vrouwen.
» » koninkrijken en landen :				
» Frankrijk	8	»	6	»
» Holland	20	»	16	»
» Pruisen	1	»		
Totaal.	250	»	235	»

Gevolgentlijk zijn er uit onze stad 2 mannen meerder vertrokken dan komen wonen, en 14 vrouwen meerder komen wonen dan vertrokken.

REGISTERS VAN BEVOLKING.

De voorschriften der wet van 2 Juni 1856 en van het koninklijk besluit van 31 October 1866 en die van het gemeente-reglement van 21 November 1856, worden, in het houden der bevolkings-registers, steeds goed nagekomen.

INBOORLINGSCHAP.

Gedurende het jaar 1877 zijn er alhier tot het verkrijgen van inboorlingschap, krachtens art. 9 en 10 van het burgerlijk wetboek twee verklaringen gedaan geworden.

AANMERKINGEN OMTRENT HET HOUDEN DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De registers van den burgerlijken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

De heer schepen Dierckx blijft bij voortduring het ambt van gemachtigde openbaren ambtenaar van den burgerlijken stand vervullen.

Door de tusschenkomst van den heer Jongenelen, hoofd-beambte van den burgerlijken stand, en corresponderend lid der societeit van St Joannes Franciscus Regis, zijn er 92 extracten of akten aan die societeit bezorgd, sedert 1 September 1877 tot 1 September 1878.

De heer H. Ardui is op het einde van het verledene jaar gelast geworden om den heer Jongenelen in zijne werkzaamheden behulpzaam te zijn.

VERIFICATIE DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De nedergelegde registers over 1877 hebben andermaal geene aanleiding tot aanmerkingen van wege het Parket gegeven.

TITEL II

GEMEENTE-BESTUUR

Gemeente-raad.

Den laatsten dinsdag van deze maand zullen de gemeente kiezers, overeenkomstig het art. 20 der gemeente-

wet van 30 Maart 1836, tot de vernieuwing van de groote helft des Raads, welke met 1 Januari aanstaande aftreedt, worden bijeengeroepen.

Volgens de wet van 4 juli ll., die de klassificatie der gemeenten van België vaststelt, zijn de gemeente-raadsleden der stad Turnhout met twee vermeerderd en van 13 op 15 gebracht.

Behalve die twee raadsleden welke moeten gekozen worden, eindigt het mandaat van de volgende heeren raadsleden op voormeld tijdstip. Deze raadsleden zijn namelijk: de heeren J. A. C. Hoefnagels, J. Roest, A. Nuyens, Jos. Huybrechts, J. Marynen, H. Hendrickx en H. Dejongh. Allen kunnen herkozen worden.

Collegie van Burgemeester en Schepenen.

Hetzelve heeft geene wijziging ondergaan.

Het getal der zittingen van het collegie, waarvan processen-verbaal in 1877 zijn opgemaakt, beloopt tot 56.

Het heeft Z. M. behaagd Mr den Burgemeester Hoefnagels, voor bewezene diensten aan het land, bij besluit van 8 Juni ll., tot Ridder van zijn orde te benoemen.

Gemeente Ontvangst.

De heer Ed. Liebrechts, gemeente ontvanger en ontvanger van het Armbestuur, is op 11 Augusti jl. overleden. De heer Joseph Van Damme is door den raad tot zijnen opvolger gekozen.

Personeel en inrichting der bureelen.

Het personeel der bureelen heeft sedert ons laatste verslag geene verandering ondergaan.

Kieslijsten.

De algemeene opgemaakte kieslijsten voor de jaren 1878 en 1879, geven bij vergelijking den volgenden uitslag:

JAREN	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende Kamers.	van den Provincialen Raad.	van den Gemeente-Raad.
1879	276	492	770
1878	293	520	804
Verschil	in meer	00	00
	in min	17	34

Na de sluiting van den kieslijst van 1877 zijn er op reklaam en bij beslissing van de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad nog ingeschreven geworden twee kiezers voor de Wetgevende Kamers, drie voor den Provincialen Raad en vijf voor den Gemeente Raad. De naam van een persoon is doorgeschrapt geworden als kiezer voor den Gemeente Raad.

De herziening van deze lijsten heeft, ingevolge het kieswetboek van 18 Mei 1872 en de wet van 9 Juli 1877 en 16 Mei ll. plaats gehad.

Op de gemelde lijsten zijn er voor het jaar 1878 doorgeschrapt: 10 personen welke voor de herziening en sluiting der gezegde lijsten waren overleden. 2 welke de stad hadden verlaten, en 2 die den vereischten cijns niet meer betaalden.

3 Burgers zijn voor de eerste maal als kiezers voor de Wetgevende Kamers op den voormelden lijst gebracht.

12 Burgers zijn voor de eerste maal als kiezers voor den Provincialen Raad en 8 voor den Gemeente-Raad op den voormelden lijst gebracht.

Ziehier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waartoe de personen, op de kieslijst voor de wetgevende kamers gebracht, behooren:

Advokaten en avoués	4
Ambachtslieden	24
Ambtenaars of beambten van den Staat.	15
Idem van de gemeente en der provincie.	4
Aannemers, metsers en huisschilders	11
Brood- en banketbakkers.	10
Bankiers	2
Beeldhouwers	2
Beenhouwers	4
Brouwers	5
Drukkers en boekverkoopers	5
Gences- en heelmeeesters	4
Handelaars en winkeliers	40
Herbergiers en logementhouders	8
Kooplieden en wisselhandelaars	14
Landbouwers en pachters	27
Ministers der eerediensten	6
Molenaars	1
Notarissen	4
Nijveraars-oefenaars	32
Professoren-onderwijzers	3
Rechters en raadsheeren.	5
Rentiers en eigenaars	11
Tappers en slijters.	18
Zilversmeden	2
Andere beroepen	15
Totaal	276

Lijst der jury.

De herziene naamlijst der personen, die in onze stad als juré kunnen worden geroepen., beloopt voor dit jaar tot 48, het verleden jaar was dit getal 46.

Kiezingen.

Voor de provinciale raadsleden van het kanton Turnhout heeft de heer J. Smolderen op 27 Mei ll. andermaal een nieuw mandaat ontvangen, en de heer J. A. C. Hoefnagels, Burgemeester-Advokaat, en de heer Victor Van Hal, advocaat, zijn insgelijks gekozen; een derde zetel is aan het kanton Turnhout door de wet van 13 mei 1878 toegekend.

En voor de Wetgevende Kamers, op 11 Juni ll., is de heer Graaf de Mérode-Westerloo als senator met eene groote meerderheid van stemmen herkozen.

Beweging der zaken van het bestuur en de stadschriften.

Zonder verandering.

Gemeentegoederen.

ROERENDE EN ONROERENDE GOEDEREN.

Zie den volgenden titel: aankopen, verkooping en mangelingen.

Aankopen, verkooping en mangelingen.

Buiten den afstand van gronden aan de stad voor de verbreding van straten en openbare plaatsen, zijn er andermaal geene aankopen, verkooping, noch mangelingen sedert ons laatste verslag geschied.

Betwistbare zaken.

Het geding hangende voor onze rechtbank van eersten aanleg, tusschen de aannemers van het nieuw gasthuis ter eenre, en de Commissie der burgerlijke Godshuizen ter andere zijde, is nog niet beslist. — Onze stad is buiten zake gesteld en die zaak is tusschen de aanleggers en het Burgerlijk Godshuis ten gronde bepleten.

Gemeente-reglementen.

Zie ons verslag over 1873.

TITEL III

GEMEENTE-INKOMSTEN

Ontleding der gemeente-rekening van 1877 en waardeering der begrooting van 1879.

GEWONE EN BUITENGEWONE ONTVANGSTEN.

a. GEWONE.

Erfelijke inkomsten.

	Rekening.	Begrooting
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	2870,00	6530,00
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel enz.	132,00	200,00
Mede te dragen fr.		6730,00

	Rekening.	Begrooting
Medege dragen fr.		6730,00
<i>Gemachtigde heffingen, schattingen en belastingen.</i>		
Voor het onderhouden en verbeteren der buurtwegen	4802,37	4800,00
Opbrengst van het staangeld in het vleeschhuis.	528,00	400,00
Gewone additionneele centiemen op de belastingen	4124,87	4300,00
1/4 der belastingen op de honden	499,30	500,00
Aandeel der stad voor de afgeschafte octrooi-rechten volgens de wet.	64900,00	64900,00
Belastingen op de rijtuigen op veren of riemen.	2420,00	2400,00
Item op de paarden en ossen	3873,60	3900,00
Item van de belasting op het bebouwd kadastraal inkomen der bebouwde huizen, luthuizen en nijverheidsgebouwen.	21145,10	21800,00
<i>Andere ontvangsten.</i>		
Opbrengst der ruiming van de stadspissijnen en gemakken	185,00	185,00
Opbrengst der akten van den burgerlijken stand	128,44	120,00
b. BUITENGEWONE.		
Goed slot der vorige rekening.	78403,48	
Overschot der vorige dienstjaren op de begrooting	00,00	50662,80
Toelage van de provincie voor de stadsteekenschool	300,00	300,00
Toelage van den Staat voor de stadsteekenschool	400,00	400,00
Id. van Staat, en provincie voor de meisjes- en jongensschool	8428,50	0000,00
Id. voor de muziekschool	1000,00	1000,00
Id. voor het lager onderwijs	6416,20	6500,00
Id. voor de bewaarschool	1600,00	1600,00
Id. voor de continuatie van den meirloop.	4758,00	533,00
Mede te dragen fr.		171030,80

	Rekening.	Begrooting
Medege dragen fr.		171030,80
Opbrengst van den verkoop van den driehoek in 't oud Gasthuis	5720,00	0000,00
Verschillende ontvangsten, interesten der spaar-kas begrepen	3930,73	2300,00
Buitengewone opcentiemen	26350,06	27550,00
Te ontvangen voor huur van het arresthuis voor 1878		4500,00
Militaire logementen, transporten, enz.	0000,00	1000,00
Teruggave van de verschotten gedaan voor de kuisching der rivieren <i>ex officio</i> , ten laste der boordeigenaars	0000,00	100,00
Opbrengst van reeds verleende en nog te verleenen concessiën voor begraaftplaats op het gemeente-kerkhof	000,00	400,00
Opbrengst van het gaz-fabriek.	15907,59	18000,00
» van te heffene merktgelden	000,00	000,00
Totaal		224880,80
GEWONE EN BUITENGEWONE UITGAVEN.		
1 ^e Kapittel. Huishoudelijk plaatselijk bestuur.	15434,94	16475,00
2 ^e » Publieke veiligheid en gezondheidsgesteltenis, enz.	28691,69	32740,00
3 ^e » Gemeente-werken	8465,32	9450,00
4 ^e » Handel en scheepvaart	0000,00	0000,00
5 ^e » Caserneering, logementen en militaire transporten	14,50	1000,00
6 ^e » Publieke weldadigheid	40837,00	55081,20
7 ^e » Eeredienst	900,00	900,00
8 ^e » Openbaar onderwijs	20780,01	21300,00
9 ^e » Schoone kunsten	6448,20	6900,00
10 ^e » Gevestigde schuld	22552,09	22689,27
11 ^e » Regelingen	286,12	500,00
12 ^e » Herhalingen	789,75	00,00
Mede te dragen	145199,62	167035,47

	Rekening.	Begrooting
Mede te dragen fr.	145199,62	167035,47
13 ^e Kapittel. Buitengewone uitgaven	814,24	00,00
14 ^e » Verschillende uitgaven	5472,84	5854
15 ^e » Nieuwe werken en bijzondere uitgaven	30294,82	36596,33
Totaal fr.	181781,52	209485,80

Uitkomst van de begrooting van 1879.

Ontvangsten	fr. 224880,80
Uitgaven	» 209485,80
Boni	15395,00

Schulden.

Er zijn geene oude schulden afgelegd geworden.

Leeningen.

Op de stadsleeningen van 1861 en 1865 is er sedert ons laatste verslag eene aflegging geschied van fr. 2900.». Van de leening van 1873 is er fr. 1500 weder gegeven.

Voor nieuwjaar aanstaande zal er nog bij uitloting worden afgelegd fr. 3200 voor deze leeningen en fr. 1600,00 voor de leening van 1873, te brengen op de rekeningen van het dienstjaar 1878.

Financiële gesteltnis.

De rekening van 1877 heeft eenen goeden uitslag gehad. De opbrengst van het gasgesticht is grooter geweest dan de som in de begrooting voorzien, en verschillende kredieten der uitgaven zijn niet uitgeput geworden.

Stads inkomsten zijn in den loop van het jaar met fr. 4500.» verhoogd tengevolge van den bekomen huurprijs voor het Arresthuis. Integendeel zal het krediet voor den onderhoud der gemeente-gebouwen moeten verhoogd worden.

Comptabiliteit.

BEGROOTING VAN 1878.

De stedelijke begrooting van het loopende dienstjaar 1878, is door de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad in zijne zitting van 4 Januari ll. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 201217,70
De uitgaven op	» 198394,87
En het overschot op	fr. 2822,83

Rekening.

De rekening door den gemeente-ontvanger over het dienstjaar 1877 ingezonden, en door den gemeente-raad voorloopig vastgesteld, toont aan :

Dat de ontvangsten van allerlei aard bedragen	fr. 258223,29
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt tot	» 181781,52
En het goed slot op	fr. 76441,77

Pensioenkas der toegevoegden.

De specificatie hiervan, dd. 5 Januari ll. bewijst dat het beschikbaar kapitaal bedroeg fr. 5565,69, dat de ontvangsten over 1877 op fr. 1566,54 en de uitgaven tot

fr. 645,00 beliepen, en eindelijk dat er een overschot bestond van fr. 921,54.

Sedert is er een nominaal kapitaal van fr. 900,00 gevende 4 1/2 % met fr. 949,64 aangekocht en op 's lands grootboek ingeschreven onder n° 9919 6^e serie.

TITEL IV

LIEFDADIGE GESTICHTEN

Bureel van weldadigheid.

Wij hebben andermaal, behalve de benoeming van den heer J. F. Wagemans, zoon, die wijlen zijnen vader heeft vervangen als secretaris, van geene veranderingen in het personeel te gewagen.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben sedert ons laatste verslag geene veranderingen ondergaan. Nogtans is er veel hout en boomen op de eigendommen van het Bureel openbaarlijk verkocht geworden, waarvan den opbrengst is geweest fr. 13501,42.

Giften en legaten.

Ons Armbestuur is sedert den 1° September 1877 tot den 1° September 1878 met geene giften begunstigd geworden.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hiervoren onder den titel: *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Twee obligatiën van de stadsleening van 1861, N° 12, van fr. 1000 aan 5 %, en eene van fr. 500.» van 1873, n° 238, zijn volgens loting sedert 1 September 1877 aan het Bureel afgelegd geworden.

De heeren J. B. Dierckx en C. H. Wouters alhier hebben de volgende cijnsen gekweten. De eerstgenoemde eenen jaarlijkschen cijns van fr. 21,77 aan den penning 20 met fr. 435,40, en den anderen twee dito, bedragende samen fr. 13,61, insgelijks aan den penning 20 met fr. 272,20.

De aangelegde kapitalen na voormelden datum bestaan uit:

1° Een nominaal kapitaal in Belgische obligatiën 3 % van fr. 1900.» ingeschreven op 's lands grootboek, onder n° 3099.

2° Eene dito van fr. 500.» onder n° 3988.

3° Eene dito van fr. 2000.» onder n° 4230.

4° Eene dito van fr. 600.» onder n° 4269.

En 5° Eene dito van fr. 200.» onder n° 4854.

Comptabiliteit.

De vastgestelde rekening van den ontvanger over het dienstjaar 1877 geeft op:

Dat de ontvangsten van allen aard bedragen	fr.	49647.42
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopten	»	49538.77
En dat het goed slot bedraagt	fr.	108.65

De vastgestelde begrooting van het loopende dienstjaar 1878, hierin begrepen eenen onderstand van de stad van 34500.00, bedraagt in :

Ontvangsten	fr.	81568.49
Uitgaven	»	81529.76
Overschot fr.		<u>38.73</u>

Statistieke opgave van behoeftigheid.

Voor het vormen van het gemeenzaam fonds, ingevolge het art. 10 der wet van 14 Maart 1876 op de onderstand-woonst, is er in de stads begrooting gebracht eene som van fr. 5611,20 of 35 centiemen per inwoner, dus 30 % minder als de 2 vroegere jaren.

De toestand der volksklas is niet verbeterd, en het weinig werk in onze fabrieken is hiervan de oorzaak. Men kan deze verergering ook gedeeltelijk hieraan toeschrijven: dat zich hier ter stede sedert eenige jaren verschillende groote huisgezinnen der omliggende gemeenten hebben gevestigd, met het vooruitzicht dat zij door hunne kinderen, die men in de fabrieken van gekleurde papieren, bezigde, een beter bestaan zouden vinden. Deze verkrijgen nu allengskens of hebben reeds hunne hulpwoonst alhier verkregen, en vergrooten de uitgaven van het Bureau. Daarenboven moeten de personen die hier hunne onderstandwoonst hebben en in andere gemeenten wonen, door gebrek aan werk meerder worden ondersteund.

Het Armbestuur zal derhalve, om die redenen, nog aanvullingskredieten moeten vragen, en stads onderstand zal voor 1879 wederom moeten worden vergroot.

Onderstands uitdeelingen.

De uitdeelingen, door ons Armbestuur zelf gedaan, tot onderstand van personen, welke hier hunne woonplaats hebben, beloopt, volgens de rekening van 1877, te weten :

In geld	fr.	6000.00
In brood	»	10999.73
In kleederen, lijnwaad en beddegoed	»	1199.20
Voor geneesmiddelen	»	1200.00
Jaarwedde van de genees-, heel- en vroedmeesters	»	2000.00
Voor mondkosten enz., der bestedingen in S ^t Pieters Godshuis geplaatst, eerste kleeding begrepen	»	4500.00
Voor id. id. id. elders geplaatst	»	9000.00
Voor id. van zinneloozen te Brugge & id.	»	1116.80
Voor huishuren	»	1788.50
Voor onderstand aan vreemdelingen verschoten	»	2850.80
Het Armbestuur heeft nog betaald voor verplegingskosten in vreemde hospitalen en voor verleenden onderstand aan behoeftigen der stad in vreemde gemeenten, enz.	»	<u>5057.93</u>

Samen fr. 45712.96

Betwistbare zaken.

Geene.

Godshuizen.

BESTUUR.

Wij betreuren de dood van den achtbaren heer Advokaat Dockx, voorzitter van het bestuur die op 7 Juni II. is overleden.

Men zal kortelings in zijne vervanging voorzien.

Mr Dockx was om zijn goedgehartig karakter algemeen

bemind, en was een nuttig en bekwaam lid voor het bestuur.

Roerende en onroerende goederen.

Zonder verandering.

Giften en legaten.

De Godshuizen zijn gedurende het derde kwartaal dezes jaars begunstigd geworden, met eene voorwaardelijke merkelijke gifte van wege de Jufvrouwen Victoria Theresia Catharina Van Pelt en Charlotte Maria Josephina Van Pelt, beide renthefsters, wonende te Antwerpen, te weten:

a. Aan St Petrus Godshuis alhier f^s 50,000, met last van jaarlijks en ten eeuwigen dage in de kapel van het gesticht of elders te Turnhout te doen lezen eene mis binnen de vijftien eerste dagen der maanden Januari, Maart, Mei, Juli, September en November tot rust der zielen van de twee geefsters, van hunne ouders en van hunnen broeder en zuster.

b. Aan St Elisabeth's Gasthuis alhier f^s 50,000, met last van jaarlijks en ten eeuwigen dage in de kapel van het gesticht te doen lezen eene mis binnen de vijftien eerste dagen der maanden Februari, April, Juni, Augusti, October en December tot rust der zielen van de twee geefsters, van hunne ouders en van hunnen broeder en zuster.

Deze twaalf missen zullen moeten gelezen worden te beginnen met de maand die volgen zal na den datum van het Koninklijk besluit dat de aanneming machtigt.

Deze beide giften zijn daarenboven nog gedaan onder de volgende conditiën.

1° Dat de twee gestichten hier voren genoemd ieder voor de helft zullen betalen de navolgende jaarlijksche lijfrenten, te weten:

Eene rente van f^s. 1000, aan Mejufvrouw Maria Anna Joanna Swaan, koopvrouw in kanten te Turnhout, aldaar geboren den 1° Januari 1813;

Eene rente van f^s. 1000, aan Mr Guilielmus Hubertus Dominicus Swaan, zonder beroep te Turnhout, aldaar geboren den 5 November 1818;

Eene dito van f^s. 1000, aan Mejufvrouw Catharina Francisca Maria Swaan, weduwe van wijlen J. F. L. Van Bouwel, zonder beroep te Turnhout, aldaar geboren den 28 September 1820.

Eene dito van f^s 500, aan Mejufvrouw Maria Theresia Josephina Philomena Van Bouwel, zonder beroep te Turnhout, aldaar geboren den 19 September 1849. Deze rent zal op f^s. 1000, gebracht worden te rekenen van de dood van hare moeder Mejufvr. Van Bouwel-Swaan voornoemd.

Eene dito van f^s. 400, aan Mejufvrouw Theresia Henrica Cecilia Truyens, zonder beroep te Turnhout, aldaar geboren den 21 Januari 1816.

2° Alle deze renten zullen betaald worden per half jaren tot het overlijden der genieters, en ten hunnen woonhuizen of van hunne mandatarissen in goede munt in België aangenomen.

3° Dat deze giften zullen aanschouwd worden als niet gedaan, indien de machtiging tot aanneming bij Koninklijk besluit niet toegestaan is voor 10 October aanstaande. (1).

(1) Deze gifte is goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 26 Augusti 1878.

4° Dat de onkosten, rechten en honorairen van den akt als mede de gene van aanneming van deze giften, ten laste van de begiftigde gestichten zullen zijn.

Aan het gasthuis is nog gemaakt een legaat van fr. 2000, zonder lasten en vrij van rechten door wijlen den heer Joseph Borghs, voorzitter der landbouwfafdeling, onlangs alhier overleden.

St Petrus Godshuis werd ook nog begunstigd: 1° met een legaat van f. 1000, zonder lasten en vrij van alle successierechten door wijlen Mejufvrouw Maria Henrica Margaretha Ellinckhuyzen, in leven beggijn alhier en 2° een dito van f. 2000, door wijlen de heer P. Joseph Prinsen, in leven winkelier alhier.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Er zijn geene aankopen, verkooping en mangelingen van onroerende goederen sedert een jaar geschied.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De gedane afleggingen zijn :

1° Aan het Beggijnhof van eene obligatie van fr. 529.10 aan 3% door Petrus Goris te Arendonck, en van eene rent van 362.81 aan 4% door J. B. Caers alhier.

En 2° aan het Gasthuis, van eene obligatie van stadsleening van 1873, n° 387, van fr. 1000.»

De aanleggingen zijn namelijk voor :

Het Beggijnhof fr. 1300.» nominaal kapitaal in Belgische obligatiën 3% ingeschreven op 'slands grootboek onder n° 4046.

St. Petrus Godshuis fr. 2600, nominaal kapitaal, in Belgische obligatiën 3 % ingeschreven op 's lands grootboek onder n° 4015.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt bij volharding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrotingen voor het loopende dienstjaar 1878, bedragen, te weten :

	Ontvangsten	Uitgaven	Overschot
Gasthuis.	fr. 30219.97	fr. 30155.00	fr. 6497.00
Beggijnhof	» 19048.45	» 18991.77	» 356.28
S ^t Pieters Godshuis	» 31277.90	» 31217.75	» 60.15
Algemeen totaal	» 80145.92	» 80363.52	» 181.40
Die voor 1877 bedroegen	» 98775.75	» 98676.55	» 99.20
Verschil in { Meer	» 00.00	» 181.40	» 181.40
{ Min	» 18229.83	» 18312.03	» 82.20

Dit verschil in min komt voort dat er voor de bouwing van het nieuw Gasthuis minder kredieten in de begroting van 1878 moesten gebracht worden.

Voor de herplaatsing van kapitalen heeft men in de begrotingen voor 1878 gebracht, te weten :

Voor S ^t Elisabeths Gasthuis	fr. 4600.00
Voor S ^t Petrus Godshuis	» 4303.75
En voor 't Beggijnhof	» 1061.91
Te zamen	» 9965.66

De goedgekeurde rekeningen over het dienstjaar 1877 bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.
Gasthuis	fr. 43912.35	fr. 42684.99	fr. 1227.36
Beggijnhof	» 14627.43	» 14275.23	» 352.20
S ^t Pieters Godshuis »	26161.78	» 20114.66	» 6047.12
Algemeen totaal »	84701.56	» 77074.88	» 7626.68

Betwistbare zaken.

Geene.

Fondatie en infirmerij op het Beggijnhof.

Deswege hebben wij andermaal geene veranderingen aan te stippen.

Deze twee gestichten onderhouden nog steeds beggijnen; de fondatie zeven en de infirmerij zes, samen dertien. De huishoudelijke bestiering is nog dezelfde.

Opgaaf der verzorgde zieken in het gasthuis.

Van 1 September 1877 tot 1 September II. zijn er in genoemd gesticht opgenomen 320 personen, te weten:

Van deze 320 personen waren er ten laste van Turnhout	243
Van andere gemeenten	15
Van den Staat	1
Voor hunne penningen	42
Van Oud-Turnhout	19
Van Turnhout en Oud-Turnhout	0
Totaal	<u>320</u>

De huishoudelijke en geestelijke bestiering van ons gasthuis heeft geene veranderingen ondergaan. Er zijn thans nog 15 nonnen en 4 novicen.

Sedert ons laatste verslag heeft het Gasthuis nogmaals twee eerbiedwaardige Zusters verloren.

Zuster Maria, in de wereld Coleta Moclants, geboren te Rethy den 26 7ber 1821, en Zuster Lucia, in de wereld Elisabeth Thyssen, geboren alhier ter stede den 26 Maart 1823. De eerstgenoemde verwisselde het tijdelijk met het

eeuwig leven op 19 Februari 1878, en de tweede op 29 Maart 1878 laatstleden.

Hunnen lijdienst werd bijgewoond door de geestelijke en wereldlijke overheden en burgers.

De nagedachtenis van deze liefdadige Zusters zal zeker nog lange jaren in het geheugen van onze bevolking blijven.

Zuster Maria was sedert 21 Juni 1841, en Zuster Lucia van 9 Februari 1845 in het Gasthuis. Beide hebben van dien tijd af de zieken met geduld veel weldadige diensten bewezen.

St Pieters Godshuis.

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 tot stand gebracht, wordt door eenen geestelijken directeur en 8 religieuzen van het orde van St Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat nu maar 31 meisjes waaronder 30 kantwerksters, 12 jongens, 21 oude vrouwen en 35 oude mannen.

Onder de jongens weezen zijn er: 1 broodbakker en 10 wevers en spoelders.

De onderstand van de stad zal moeten vermeerderd worden.

De rekening van 1877, bestatigt eene vermindering van fr. 1247.10 in de winsten van het gesticht.

Gedurende het jaar 1877 heeft men ontvangen voor de winsten te weten:

Van de oude mannen en vrouwen	fr.	904.06
Van de jongensweezen	»	1623.67
Van de meisjes	»	3084.02
Totaal	»	<u>5611.75</u>

Zinneloozen.

Het getal zinneloozen tot onze stad behoorende is verminderd en beloopt nu nog tot 16.

Ons Armbestuur heeft in St Julianus gasthuis te Brugge en St Josephs gesticht Erps-Querbs te onderhouden	13
Door hunne familie worden onderhouden	3
	—
Overeenkomend totaal	16

Blinden en doofstommen.

Er zijn nog twee doofstommen in het koninklijk Instituut te Brugge.

Bedelaars-werkhuis.

Het getal bedelaars, waarvan de stad te Hoogstraeten en elders de onderhoudskosten tijdelijk heeft betaald, is sedert ons laatste verslag nogmaals vermeerderd, ofschoon wij, wanneer wij overtuigd zijn, dat zij met hunnen arbeid den kost kunnen winnen, hunne in vrijheidstelling blijven vragen.

Gedurende het 1 ^e kwartaal 1877 zijn er geweest	12
» » 2 ^e »	11
» » 3 ^e »	12
» » 4 ^e »	13
	—
Totaal	48

Het zijn bijna altoos dezelfde personen die in het een of ander bedelaars werkhuis zijn opgesloten. Het gebeurt maar zelden dat wanneer een bedelaar in die kosthuizen is geweest hij zich tracht te beteren, ten einde met werken den kost te winnen.

TITEL V
EEREDIENST

Geestelijkheid, kloosters, geestelijke corporatiën enz.

Nopens de geestelijkheid van onze stad eigenlijk gezegd, hebben wij sedert ons laatste verslag geene veranderingen te melden.

De ons bekende veranderingen die het personeel in St Joseph's Collegie heeft ondergaan, zijn de volgende:

De heeren professoren E. Verbeeck, komende van Aelst, M. H. L. Coenegracht en F. Muller, komende van Drongen, en H. F. Deras van Leuven, zijn het Collegie komen bewonen, terwijl de heeren F. J. C. Matheysen naar Brussel, J. M. Van den Gheyn en A. Van Toers naar Leuven zijn vertrokken.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de Kerkfabrieken en de bureelen der Kerkmeesters blijven jaarlijks in de maand April, overeenkomstig het dekreet van 30 December 1809, geschieden.

De rekeningen over 1877, die ter stads secretarij zijn overgelegd en welke door de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad zijn goedgekeurd geworden, geven de volgende uitkomst:

a. St PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr.	20723.54
Uitgaven van allen aard	»	19997.98
		—
Overschot	»	725.56
		3

b. DE KERK VAN O.-L.-VROUW TE SEVERDONCK.

Ontvangsten	fr.	12268.97
Uitgaven	»	11248.35
	Overschot »	1020.62

De geadviseerde begrootingen door den gemeente-raad voor 1879 bedragen.

a. VOOR St PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr.	23434.52
Uitgaven van allen aard	»	23424.61
	Overschot fr.	9.91

b. VOOR DE KERK VAN O.-L.-V. TE SEVERDONCK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr.	1665.62
Uitgaven van allen aard	»	1660.87
	Overschot fr.	4.75

Nieuwe werken.

Men is tegenwoordig in St Pieters kerk alhier, bezig met het plaatsen van vier geschilderde glasramen; het leven en den dood van de H. Barbara verbeeldende.

Wij zullen het toekomende jaar over de uitvoering der gemelde ramen verder gewagen.

Roerende en onroerende goederen.

Hierover hebben wij geene veranderingen aan te stippen.

Giften en legaten.

Aan de kerk van St Petrus alhier, is door wijlen Mr Mar-

tinus Borghs, zonder beroep, een legaat van frs 2500.» gemaakt, onder voorwaarde van ten eeuwigen dage te doen celebreren 40 missen, 20 tot rust zijner ziel, en 20 tot rust der ziele van zijne zuster Maria Borghs, op of omtrent hunne sterfdagen.

Dezelfde kerk heeft eene gift onder de levenden ontvangen van Joanna Catharina Sysmans, zonder beroep alhier, van twee Belgische obligatiën van fr. 1000.» en eene van frs 500.» te zamen frs 2500.» met last :

A Van drie eeuwigdurende solemneel gezongen jaargetijden, het eene in December tot laafnis der zielen van hare overledene ouders en eersten man harer moeder; het tweede in Januari tot laafnis der zielen van hare broeders, zusters, zwager, en deszelfs kind; deze twee jaargetijden onmiddellijk in te gaan, en het derde in de maand van haren sterfdag, tot rust harer ziel, het jaar op den sterfdag volgende in te gaan.

B En jaarlijks zooveel mogelijk doen lezen, in St Pieter's-kerk gedurende vijftig jaar, twaalf lezende missen ter harer intentie; dit is voor haar, hare ouders, eersten man harer moeder, hare broeders, zuster, zwager en deszelfs kind, allen overleden.

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De gedane afleggingen aan St Pieterskerk bestaan uit eene rente van fr. 816.32 aan 3 % afgelegd met dezelfde som door Ad. Heyns te Raevens, en 2° uit vier rentjes gevende jaarlijks fr. 7,34, afgelegd aan den penning 20 door den heer Ant. Vueghs alhier, met fr. 146,80.

Aanleggingen van kapitalen zijn ons onbekend.

TITEL VI

OPENBAAR ONDERWIJS

Collegie van humaniteiten.

Bij aanhoudendheid kunnen wij melden, dat de goede naam van ons St Joseph's-collegie nog steeds aanwint.

Men telde in hetzelfde voor de vacantie 302 studenten, te weten: 207 internen en 95 externen.

Vijftien professors onderwijzen de studenten in de verschillende vakken.

Er worden groote veranderingen aan de gebouwen van het Collegie gemaakt.

Gedurende het schooljaar 1877-1878 zijn er 78 studenten in de *Apostolieke School* geweest.

Van deze zijn er tien volgens hun verlangen in verschillende geestelijke Orden of Congregatiën getreden, waar zij zich bereiden tot de buitenlandsche missiën. Derwijze brengen zij in de verafgelegenste overzeesche landen België in achtung.

Middelbare school.

De bevolking onzer Staatsmiddelbare school blijft steeds in getal aangroeien. Gedurende het schooljaar 1877-1878, telde zij 230 leerlingen.

Een enkele van hun, Th. Bertels, was in de noodige voorwaarden, om mede te kunnen dingen in den algemeenen prijskamp tusschen de middelbare scholen des Rijks, en bekwam den 14^{den} *accessit*.

Bij koninklijk besluit van 9 Mei 1878, werden benoemd tot leden van het besturend bureel der school voor een termijn van drie jaar.

In de Gemeente Raad:

De heeren P. Amsens en E. Glénisson.

Buiten de Gemeente Raad:

De heeren J. B. Vandevelde, pastoor-deken, aftredend lid, en G. Van Pelt, in vervanging van den heer Boone, ontslaggever.

Wij hebben verschillende veranderingen in het onderwijzend personeel aan te stippen:

De heer Lambreghts, wiens vroegtijdig afsterven wij in ons vorig verslag melden is vervangen in hoedanigheid van leeraar van Godsdienst door den heer E. Wouters, Rooms-Katholiek priester.

De heeren Vandenbergh en Hanus hebben eene andere bestemming ontvangen en zijn vervangen in hoedanigheid van regenten onzer school door de heeren J. Fonthier, vroeger onderwijzer der middelbare school van Aalst en E. Desorgher, vroeger onderwijzer der middelbare school van Leuven.

Bij ministerieel besluit van 2 September ll. wordt den heer G. Tyriard, onderwijzer onzer school, toegelaten om zijne rechten op pensioen te doen gelden.

Gemeente lagere scholen.

Onze gemeente school onderwijzers en onderwijzeressen blijven voortdurend hunnen plicht naar behooren volbrengen.

De ondermeester De Brouwer moet nog vervangen worden. Wij hebben reeds tweemaal eenen oproep in de nieuws-

bladen gedaan, maar tot nu toe hebben er zich geene bekwame meesters aangeboden.

Wij bestatigen met genoegen, dat onze inwoneren alle jaren meer en meer betrachten om hunne kinderen naar de school te brengen.

Het getal kinderen welke, gedurende het schooljaar 1877-1878 het kosteloos onderwijs hebben genoten, beliep:

In de stadskostelooze jongensschool	372
» » meisjesschool	250
In de school te Severdonck (11 meisjes en 24 jongens)	35

Samen 657 leerlingen.

In den algemeenen prijskamp welke dit jaar tusschen al de scholen der provincie Antwerpen heeft plaats gehad, hebben de volgende leerlingen der jongensschool deel genomen en bekomen, van de jongensschool:

Jos. Cools	195 1/4 punten op 200		
Al. Deroy	182 3/4	»	»
P. B. J. Venmans	172 1/4	»	»
J. B. Vandevliet	172 1/2	»	»
H. Wouters	157 3/4	»	»
G. Boes	154 1/2	»	»

Van de Meisjesschool:

L. Cos	181	»	»	»
D. De Backer	182 1/4	»	»	»
L. Van Laer	149 1/2	»	»	»
V. Vandenbosch	184	»	»	»
T. Van Ostade	174 1/4	»	»	»
A. Van den Broeck	163 1/2	»	»	»
A. Mulders	154 1/2	»	»	»
M. Gersp	154 3/4	»	»	»

A. Janssens	168 1/4 punten op 200		
C. Boogaerts	136 1/2	»	»
C. Van Gestel	136 3/4	»	»
M. Goris	149 1/4	»	»
M. Bastiaensen	147 1/2	»	»

Aan alle de voormelde leerlingen zijn certificaten afgeleverd.

Nog zes andere meisjes hebben aan den prijskamp deel genomen, waarvan geen eene 133 punten heeft bekomen.

Bijzondere lagere scholen, scholen voor bejaarde personen en zondagscholen.

Volgens ingewonnen inlichtingen belooft de bevolking der private lagere scholen:

	Jongens.	Meisjes.
Luyts	129	26
Nonnen van het H. Graf		607

Bewaarscholen.

De Bewaarschool voor kleine kinderen, onder de bestie- ring van cenige dames onzer stad, waarvan het getal nog steeds tot 320 belooft, blijft voortdurend allen lof verdienen. Vier geestelijke meesteressen onderwijzen de kleine kinde- ren in de christelijke leering en twee wereldlijke dienst- meiden geven hun de noodige verzorging. Onze behoeftige volksklas weet er ook het groot nut van te beseffen.

Scholen van nijverheid, kunsten, ambachten en normaalscholen.

Deze bestaan hier ter stede niet.

Onderwijzend personeel, jaarwedden der onderwijzers enz.

Hierover hebben wij geene veranderingen aan te stippen. Volgens de stedelijke begrooting is er voor het loopende dienstjaar, even als het vorig jaar, door de stad toegestaan :

1° Voor de school van middelbaar onderwijs, onderstand fr.	4050. »
2° Voor de stads kosteloze school voor jongens en meisjes, en voor de school van Severdonck	» 14230. »
3° Voor den onderstand der bewaarschool, voor behoeftige kleine kinderen	» 2800. »
Totaal fr.	21080

Schoollokalen.

Zonder verandering.

Onderstand voor het lager onderwijs.

Op de som van fr. 6500-» welke de Bestendige Deputatie van den Provincialen Raad, voor het dienstjaar 1877 in de begrooting had toegestaan, hebben wij 6416.20 franken van het Staatsbestuur ontvangen.

Bijzondere kostscholen.

De bijzondere kostschool voor meisjes door de kanonikessen van het H. Graf gehouden, blijft nog altoos onder alle punten aanbevelenswaardig.

Men telt thans in de school 50 pensionnaires.

Buiten de kostschool ontvangen er 607 meisjes het onderwijs, 427 tegen betaling en 180 kosteloos.

Onder de laatste 180 kinderen zijn er 74 die in eene afzonderlijke school het kantenmaken leeren.

21 meesteressen onderwijzen de kinderen in de verschillende klassen.

TITEL VII

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN

Teekenschool.

150 leerlingen hebben de teekenschool gedurende het jaar 1877-78 bijgewoond, waarvan er :

44	de klassen van de bouwkunde hebben bezocht.
6	» teekening volgens model en pleister.
66	» van teekenkunde, figuur en ornament.
9	» » naar het antique.
34	» » naar de geometrische lichamen en lijnteekening.

De leerlingen der school maken nog steeds veel vorderingen onder de opperbestiering van den heer Taeymans, provincialen bouwmeester.

Verschillige leerlingen hebben zich bijzonder doen onderscheiden zoowel in de eene als in de andere klas.

Er heeft een buitengewone prijskamp plaats gehad waar 4 leerlingen aan hebben deelgenomen, te weten :

2 in de bouwkunde en 2 in de beeldhouwkunde.

Deze leerlingen zijn achtereenvolgend beloond geweest. De beide eerste der twee vakken met eene groote zilveren medalie van het Gouvernement en een *livret* op de spaar-

kas van 50 franken. De twee andere met eene kleine zilveren medalie van 't Gouvernement en een *livret* op de spaarkas van frs. 25.

Deze leerlingen hebben zich op eene bijzondere wijze van hunne taak gekweten.

Het Staatsbestuur blijft nog altoos de school met modellen begunstigen, en toelagen verleenēn.

In het onderwijzend personeel is geene verandering geschied.

Bijzondere verzamelingen van kunstvoorwerpen en oudheden.

De verzameling van den heer W. J. F. Van Genechten, rustend cere-voorzitter der rechtbank alhier, is dit jaar wederom verrijkt geworden met verschillende voorwerpen die men zeldzaam in de kabinetten aantreft, onder andere worden de volgende bijzondere stukken door de bezoekers bewonderd, namentlijk: 1° eene schotel, (1 kuipje, 1 tonnetje, 1 vischschotel of grabbelschotel) in chineesch porselein; 2° een vuurbakje (tafelkomvoor) en 3° eenen Leeuw die rust op eenen schotel, dragende in een zijner klauwen een wapen, en van Rouaansche fabricatie of Delft met goud opgehelderd. Het kabinet van den heer Ignatius Loyens, greffier der voornoemde rechtbank blijft insgelijks bij volharding in belangrijkheid winnen.

Muziekgenootschappen.

Zie ons vorig verslag over 1872-1873.

Muziekscholen.

De lessen onzer muziekschool werden gedurende 1877-1878 gemiddeld door 74 leerlingen gevolgd.

Letterkundige genootschappen.

Geene.

TITEL VIII

GEZONDHEIDSDIENST (HYGIÈNE) EN OPENBARE GEZONDHEIDSGESTELTENIS

Nopens het *geneeskundig toezicht* hebben wij geene verandering aan te stippen. In het *geneeskundig personeel* is geene verandering geschied.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

De openbare gezondheids-gesteltenis in onze stad laat voor het oogenblik niets te verlangen over, of schoon dit jaar de kinderpokken, hier en daar hebben geheerscht, en dat er nog al veel kinderen aan darmontstekingen zijn bezweken.

Wij tellen heden 19 September, het getal overlijdens op 320. Dit getal was het verledene jaar op 15 September maar 237.

Koepokinenting.

Wij blijven den aangenomen maatregel behouden, van de kinderen der kleine burgerklas ten huize van den heer doctor Vermeirsch te laten vaccineren. Genoemde heer heeft 187 kostelooze koepokinentingēn gedaan.

Zindelijkheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of lichaams oefeningen.

De gymnastique of lichaams oefeningen zijn onderwezen door de heeren Bertels en Tyriard aan de leerlingen in de Staatsmiddelbare school tot het eindigen van het schooljaar.

Begravenissen.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene vergunningen voor begraafplaatsen op het gemeente-kerkhof gevraagd geworden.

Rampen en ongelukken.

De drie brandrampen: 1° van het vodenmagazijn van den heer Broens-Van Lierop, in de Otterstraat op 13 Februari, 2° van het papier magazijn van den heer Meses-Goris, einde Paterstraat op 8 April en 3° de huizing van Fr. Van Bladel-Beyens op 16 Juli ll., welke wij hebben te betreuren gehad, zijn gelukkiglijk door de spoedige hulp, de goede orde en het vlijtig werken van ons vrijwillig pompierskorps gebluscht geworden, zonder branden aan ander gebouwen te veroorzaken.

Wij moeten derhalve allen lof aan de overheden alsook aan het pompierskorps toezwaaien.

Het is ook om die reden, dat vier waarborg maatschappijen tegen den brand het noodig hebben geacht belooningen aan het pompierskorps uittereiken.

Twee kleine branden zijn in hun begin uitgedoofd geworden. Van ongelukken moeten wij geen gewag maken.

TITEL IX

OPENBARE VEILIGHEID, JUSTITIE EN GEVANGENHUIZEN

Politie, inrichting en personeel, ordonnantiën en reglementen.

Zie ons verslag van het vorig jaar.

Aanhoudingen, misdaden en overtredingen.

Sedert den 1ⁿ September 1877 tot den 1ⁿ September ll. heeft onze politie 267 processen-verbaal opgemaakt, te weten:

Voor aanslag tegen de zeden	1
» aftroggelarij	2
» bedelarij	2
» brandrampen	5
» honden die niet genuitband waren	5
» hout- en strooiseldieverij	79
» huisdieverij met en zonder braak	5
» dieverij van verschillende voorwerpen en hofvruchten.	37
» mishandelingen, beledigingen en smaadwoorden.	73
» andere overtredingen aan de gemeente en provinciale reglementen	23
Mede te dragen	232

Voor straatschendingen en ruststoornis	Medegedragen	232
» vervalsching van schrift		29
» het rooven van vogelen		1
» zinneloozen toestand		1
» redding van personen		2
		2
	Totaal	267

De ordonnantiën en reglementen worden tamelijk wel nagekomen.

Zelfmoorden.

Wij hebben op ons grondgebied andermaal geene zelfmoorden te betreuren gehad.

Gevangenhuis.

De beweging der bevolking van het gevangenhuis wordt, voor het jaar 1877, door de volgende cijfers aangeduid :

Bevolking op 1 Januari 1877	62
Binnengekomen gedurende dit jaar	1178
Vertrokken	1179
Bevolking op 31 December	61
Getal der dagen van opsluiting	20388

Wij hebben geene verandering in het personeel te melden. De gezondheidstoestand blijft zeer voldoende; ook stelt het bestuur alle mogelijke middelen in het werk om dit groot doel te bereiken. Het aantal der zieken voor 1877, bedraagt slechts 7 en indien er twee gevallen van overlijden zijn geweest is dit alleen toe te schrijven aan het overbrengen alhier van twee ongeneesbare gevangenen aan ons rechtelijk arrondissement vreemd. De eerste is overleden

aan eene luchtpijpontsteking; de tweede is bezweken aan de longtering.

Op 31 December ll. beliep het getal der schoolbezoekende mannen tot 56; 466 boekdeelen verschaft uit de boekerij, werden aan 275 gevangenen uitgedeeld.

Hulpmiddelen tegen brand.

Onze hulpmiddelen tegen den brand zijn merkelijk verbeterd en worden bijzonder goed onderhouden en bezorgd.

Paspoorten.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene buitenlandsche paspoorten door onze inwoners gevraagd geworden.

Sedert 1 September 1877 tot 1 September ll., zijn er door ons 11 bewijzen van eenzelvigheid afgeleverd.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden.

Sedert 1 September 1877 tot 1 September ll., hebben wij andermaal, in uitvoering van het koninklijk besluit van 10 November 1845, 21 werkboekjes afgeleverd.

Er zijn geene overtredingen ter dezer materie gedurende voormelden tijd bestatigd geworden.

Aanplakkingen, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X

BURGERWACHT, MILITIE, GARNIZOEN

Burgerwacht, plaatselijke inrichting, enz.

Zonder verandering.

Militie.

BEPAALD AANDEEL.

Het aandeel voor onze stad is voor het loopende jaar op 34 bepaald geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen, niet begrepen twee lotelingen van hollandsche afkomst, die op den inschrijvingslijst ambtshalve door den Arrondissements-Commissaris zijn doorgeschrabt, was 136. Niemand heeft zich wederspanning getoond.

Gevolg der werking van den militie-raad.

Er zijn nogmaals dit jaar drie zittingen van den militie-raad geweest.

GETAL EN REDENEN VAN VRIJ- EN UITSTELLING.

52 Lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden getrokken, zijn hetzij tijdelijk of definitief vrijgesteld te weten:

Voor lichaamsgebreken	29
» kleinheid van gestalte	2
» broeders in dienst	8
» onderstand van weduwe	6
» » van ouders	2
Als zijnde eenig kind	5
Totaal	52

VERDEELING DER LOTELINGEN EN NUMMER-VERWISSELAARS DER LICHTING VAN 1878 ONDER DE VERSCHILLENDE KORPSEN VAN 'T LEGER.

5 ^e Regiment Artillerie	1
6 ^e » »	1
7 ^e » »	1
Regiment Genie	2
2 ^e » Lanciers	2
» Grenadiers	1
» Carabiniers	2
4 ^e Linie Regiment	2
7 ^e »	18
8 ^e »	1
10 ^e »	1
14 ^e »	1
Totaal	33

Er zijn dit jaar tien reclamen tegen de beslissing van den militie-raad en 5 tegen de vrijstelling van andere lotelingen gedaan.

Van de tien reklamanten welke tegen de beslissing van den militieraad in beroep waren gegaan zijn er drie voor een jaar uitgesteld; en van de 28 vrijgestelde lotelingen, waartegen men had gereclameerd is er eenen door den revisieraad bekwaam voor den dienst aangeduid.

De majoor deel makende van de militieraad is bij de hogere overheid in beroep gegaan tegen 5 lotelingen welke de genoemde raad had goedgekeurd, en waarvan er 2 voor den dienst zijn afgekeurd.

10 militianen zijn op beroep der militaire overheid voor den herzieningsraad geroepen om reden zij hun door den

militieraad niet hebben laten onderzoeken. Van die 10 zijn er 3 voor één jaar vrijgesteld.

Onder de 36 lotelingen die dienstplichtig waren bevondt zich een vrijwilliger van 1875, die op voormeld reklaam in het bepaald aandeel is begrepen geworden.

Van de 136 lotelingen, ingeschreven, zijn er :

3 die alleenlijk kunnen lezen.

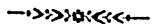
8 welke kunnen lezen en schrijven.

86 die kunnen lezen, schrijven en rekenen, en

39 die hoegenaamd geen onderwijs hebben genoten.

Garnizoen cazernement.

Nihil.

TITEL XI

OPENBARE BELASTINGEN

Kadaster.

De werkzaamheden van het kadaster alhier ter stede worden voortdurend met de grootste zorg nagegaan en afgewerkt.

Wij meenen hier als eene *bijzonderheid* te moeten aanhalen, dat men het verledene jaar, de mutatie heeft gedaan ten gevolge van verkooping, bij sterfgeval, van een huis welk meer dan drie eeuwen den eigendom van eene en dezelfde familie was gebleven bij opvolgend verwantschap. Wij bedoelen hierdoor het huis van mejufvrouw M. A. Willems in de Herenthalsche straat.

Grondbelasting.

De opbrengst der grondbelasting van onze stad voor het jaar 1877 bedraagt :

In principaal ten voordeele van den Staat. . . fr. 32336,55

OPCENTIEMEN.

1° Voor de provincie 11 fr. 3557,01

2° » gemeente 49 » 15344,88

Algemeen totaal fr. 51738,44

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 461,951,37 en is verdeeld op 1005 artikelen.

De marc le franc, ten voordeele van den Staat, is fr. 0,07 %. Ten voordeele van de provincie worden er 11 en voor de stad 49 opcentiemen geheven.

Personeele belastingen.

GETAL DER AANGESLAGENEN.

Onze stad telt 1024 belastingenschuldigen.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het gezamenlijke bedrag der kohieren, voor het dienstjaar 1877, bedraagt fr. 48669,78 en is verdeeld als volgt :

Hoofdsom ten voordeele van den Staat . . . fr. 27793,06

OPCENTIEMEN.

1° Voor den Staat 15 fr. 4168,66

2° Voor de provincie 11 » 3057,19

3° Voor de gemeente 49 » 13618,42

4° Opnemingskosten » 32,45

Overeenkomend totaal fr. 48669,78

Huurwaarde.

De belastbare huurwaarde volgens de kohieren is fr. 151522,00.

Deuren en vensters.

Er zijn in onze stad 9789 deuren en vensters aan de belasting onderworpen, te weten: 1690 à rato van 84⁸⁰/100 en 8099 aan fr. 1,06.

Haardsteden.

Men telt in onze stad 1580 haardsteden, die belasting betalen, te weten: 602 aan fr. 0,85; 612 aan fr. 1,59 en 366 aan fr. 3,71.

Mobilair.

Het mobilair is voor eene som van fr. 418226,00 in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

317 dienstboden betalen belasting te weten: 89 fr. 6,36; 148, fr. 8,48 en 80, fr. 14,84.

Paarden.

Men telt in onze stad 77 paarden die belasting betalen, te weten: 13, fr. 10,60; 50 fr. 15,00 en 17, fr. 42,40.

Patentrecht.

Het getal der patentplichtigen op de kohieren gebracht is 1231.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het bedrag der kohieren, voor het afgelopen dienstjaar 1877 uitvoerbaar verklaard, beloopt:

In hoofdsom fr. 11036,76

OPCENTIEMEN.

1 ^o Voor den Staat	20	fr. 2207,55
2 ^o Voor de provincie	0	» 00,00
3 ^o Voor de gemeente	36	» 3972,56

Algemeen totaal fr. 17216,87

Bij Ministerieel besluit van 3 Augusti 1877 is er aan onze stad, volgens de gedane opnemng der bevolking op 31 December 1876, den 4ⁿ rang voor de classificatie van het patentrecht, bepaald bij het tarief B, gevoegd aan de wet van 20 Mei 1819 toegepast, overeenkomstig het art. 1 der wet van 24 Maart 1873.

De verhooging van genoemd recht zal dus voor het loopende jaar op ongeveer fr. 3400,00 kunnen worden begroot.

Slijtrecht op de sterke dranken 1877.

TEN VOORDEELE VAN DE PROVINCIE.

Getal der belastingschuldigen	257.	
Bedrag der kohieren,		fr. 4993,54
De oninbare posten van deze belasting beliepen	»	310,55

Slijtrecht op den tabak 1877.

122 Belastingschuldigen zijn aangeslagen voor	fr. 1224,00
De oninbare posten bedragen	» 42,00

Provinciale belasting op de honden.

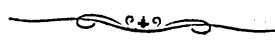
Voor de provinciale belasting op de honden voor 1877 zijn er 341 gewone honden, 63 jachthonden aangeslagen.

De heer Rijks-ontvanger heeft van die belasting die frs 2225.» beliep, kunnen inmanen frs 2113.»

Accijsrechten.

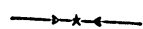
De accijsrechten in onze stad door den heer rijks-ontvanger gedurende het jaar 1877 ontvangen, beloopen, te weten :

Op de bieren en azijnen	fr. 32542.44
Totaal	fr. 32542.44
In 1876 was hiervoor ontvangen	fr. 33731.44
Vershil in min	fr. 1189.00

TITEL XII

OPENBARE WERKEN.

Personeel, regeling van den dienst.

Zonder verandering.

Groote wegen en straten.

Bij aanhoudendheid zijn onze buurtwegen goed onderhouden, en de stadswerken, sedert ons laatste verslag uitgevoerd, zijn de volgende :

De kasseiwerken in de Klinkstraat zijn dit jaar gedeelte-

lijk verlengd geworden, en wij hopen deze het toekomende jaar met de Bentelstraat in vereeniging te brengen.

De ondernomene werken in de Nieuwstad zijn voltooid, en hebben een zeer goeden uitslag gegeven. Immers die straat welke voortijds bij de minste regens ongangbaar was, laat nu de wegenis te voet en met gespan in alle jaargetijden toe.

De raad heeft nu kortelings de rechtstreeksche verbinding der Lange Beggijnestraat met de steenweg op Breda besloten. Men heeft hiervoor de noodige credieten onverminderd de hulpelden die de Staat en de Provincie hier voor toestaat.

Wij koesteren de hoop met de bedding voor den winter een aanvang te kunnen nemen.

Stads brandspuiten.

Het personeel van het vrijwillig pompierskorps is gebleven zoo als het voorgaande jaar.

De orde wordt bijzonder stipt gehouden, en de oefeningen hebben plaats door het reglement bepaalt. Dit laatste wordt streng nagekomen.

Openbare verlichting. — Verdeeling van den gaz.

Bij aanhoudendheid blijft de toestand van ons gazfabriek verbeteren. De zuivere opbrengst is dit jaar andermaal grooter dan de som in de begrooting voorzien.

Markten.

Onze maandelijksche veemarkt wint nog, steeds bij voortdoring aan en doet voorzien, dat zij eene van de belang-

rijkste van het land zal worden. De markt wordt steeds door kooplieden uit al de provinciën des lands, namelijk uit de Oost- en West-Vlaanderen bezocht. Van 5 September 1877 tot 5 September 1878 heeft men 7376 hoornbeesten te koop geveild, te weten :

Stieren	57
Ossen	1923
Koeien	3102
Vaarzen	1496
Kalveren	756
Schape	42
	<hr/>
	7376

De grootste helft van de voornoemde beesten zijn verkocht geworden.

De paardenmarkt verbetert niet.

Over onze graanmarkt hebben wij geene verbetering te melden.

De verpachting der plaatsen in de vleeschhal, heeft voor het loopende jaar maar fr. 493 opgebracht.

Tot nu toe wordt er op onze markten geen staangeld betaald.

Slachthuis.

Zie ons vorig verslag over 1864-1865.

Rivieren en waterloopen.

Niettegenstaande de gedurige regens heeft men dit jaar de rivieren en waterloopen op ons grondgebied, onder de aanhoudende waakzaamheid onzer politie tamelijk goed gezuiverd.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

De gemeentegebouwen ontvangen het noodige onderhoud.

Opening van plaatsen, nieuwe straten,
wegen en waterloopen.

Zonder verandering.

Bijzondere bouwingen.

Buiten de groote veranderingen en merkelijke verbeteringen in en buiten onze stad gedaan, zijn er sedert 1 September 1877 tot 1 September 11., 72 nieuwe huizen gebouwd of in opbouw.

TITEL XIII

LANDBOUW

Onze landbouw afdeeling houdt zich steeds bezig, om den vooruitgang van den akker- en hofbouw te verbeteren. Ten dien einde heeft deze dit jaar verschillende zaden uitgedeeld, welken eenen goeden uitslag hebben bekomen.

Overigens heeft genoemde afdeeling den dood van haren achtbaren voorzitter te betreuren. Mijnheer Joseph Borghs is den 18° Juni 11. overleden, en is nog niet vervangen.

Hoedanigheid en opbrengst van den grond.

Zie ons verslag over 1868.

Staat van den oogst.

De korenoogst van het tegenwoordig jaar, die eenen bijzonderen goeden opbrengst beloofde heeft aan de verwachting niet voldaan. Men mag hem nogtans als eenen gewonen oogst noemen. Men heeft hem zoo als het vorig jaar, door de gedurende regens in het algemeen niet zeer droog kunnen inschuren.

De tarwe heeft eenen tamelijken oogst opgeleverd.

Winter of zomergarst wordt hier weinig gezaaid.

Op weinige gronden wordt het koolzaad op ons grondgebied, en nog met kleine gedeelten geplant. Het is dit jaar bijzonder wel gewonnen.

De haver welke men op de lage gronden maar laat heeft kunnen zaaien, was op de hooge gronden bijzonder goed gegroeid, maar donderslagen hebben dezelve ter neêr geslagen, en hierdoor is er veel haver op het veld gebleven. Het nat weder heeft ook nadeel aan het graan gedaan, en de inschuring moeilijk gemaakt; dusdanig dat de hoedanigheid van de haver niet zeer goed zal wezen.

De boekweit is gelijk het verledene jaar bijzonder goed gewassen, en de stengel met veel graan geladen, maar de hoedanigheid, zal even en voor dezelve oorzaken als voor de haver te wenschen laten.

Alle de voederplanten, klaver en hooi, hebben behalve op de lage gronden, veel opgeleverd.

De toemaat is in het algemeen niet goed gewassen, alhoewel hij steeds vochtig weder heeft gehad.

Het najaar, voor wat de vroege rapen en speurrie aangaat, belooft andermaal.

Ofschoon men de aardappelen dit jaar later dan volgens gewoonte heeft kunnen planten, is deszelfs oogst beter dan in 1877, niettegenstaande dat de aardappelziekte zich wederom vroeg vertoonde en den wasdom belette. Op de lage gronden zijn er nogmaals door de gedurige regenvlagen veel verrot of bedorven.

Opbrengsten.

Men schat dat de volgende granen, zaden, enz., per hectare, middelbarig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten: 1° het koren (rogge) 18 hectoliters; 2° de tarwe 23 hectoliters; 3° de wintergarst 28 hectoliters; 4° de boekweit 30 hectoliters; 5° de haver 28 hectoliters en 6° de aardappelen, onbegrepen de gronden die om zoo te zeggen niets hebben opgeleverd, 220 hectoliters.

Over ons aangenomen stelsel tot het berekenen der voormelde opbrengsten, zie ons verslag van 1866-1867.

Bepantingen en ontginningen.

Op ons grondgebied zijn er om zoo te zeggen geene bepantingen of ontginningen gedaan.

Er zijn sedert ons laatste verslag slechts twee conferentiën over den landbouw, boomkweekerij en over de moeshovenierderij gegeven. Deze conferentiën werden gegeven in het Café Léopold, en door een talrijk publiek bijgewoond, en met genoegen aanhoord.

Staat van paarden en het vee, opneming,
verbetering der rassen, veeziekte.

Over den staat der paarden en van het vee, zie men onze
verslagen van 1873-1874.

Veeartsenijdienst.

Wij hebben des wegens geene verandering aan te stip-
pen.

Prijskamp voor de paarden, vee, pluimgedierte
en landbouw-voortbrengselen.

Die hebben wij niet gehad.

TITEL XIV

Nijverheids-inrichtingen, stoomwerktuigen, onge-
zonde en gevaarlijke fabrieken,
onderzoeken van *commodo* en *incommodo*.

De nijverheids-inrichtingen in onze stad hebben geene
verandering ondergaan.

Fabrieken die men wezenlijk als gevaarlijk mag opgeven,
of zeer ongezond zijn, bestaan hier ter stede niet.

Zeventien onderzoeken van *commodo* of *incommodo* heb-

ben er sedert den 1ⁿ September 1877 tot den 1ⁿ September
ll. plaats gehad, te weten: 1 voor het oprichten van een
slachterij, 2 voor het maken van eene smis, 6 voor het ma-
ken van een bak-oven, 1 voor het maken van een guano
magazijn, 6 voor nijveraars, werkende met stoomwerktui-
gen, een voor de oprichting van een ijzergieterij.

Beweging van den handel op de vaart.

Volgens bekomene inlichtingen, die wij als echt kunnen
opgeven, heeft er een vervoer van onze stad naar Antwer-
pen door de vaart plaats gehad, van de volgende goederen
sedert 1 September 1877 tot 1 September 1878, te weten:

	per ton van 1000 kilog.
Heide (voor bezemen)	571,000
Hout	6,036,000
Kalk	415,000
Kasseien	694,000
Kolen	7,010,000
Meubelen	16,000
Meststoffen	681,000
Pannen	993,000
Steen	8,969,000
Stroo	14,000
Tarwe bloem	26,000
IJzer	26,000
Zand	994,000
Verschillende waren (bij beurtschepen)	832,000

Onder de voormelde opgave zijn niet begrepen de verkla-
ringen die door de schippers bij hun afvaren te Antwerpen
zijn gedaan.

Openbare vervoermiddelen.

Zonder verandering.

Jaarmerkten.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prijs der granen.

De middelbare prijs der granen op onze markt verkocht, is geweest per 100 kilograms.

	TARWE	ROGGE	BOEKWEIT
In 1877	fr. 00.00	fr. 23.79 32/51	fr. 00.00
In 1876	» 00.00	» 21.23	» 00.00
Vershil in meer.	fr. 00.00	fr. 2.56 32/51	fr. 00.00

Bij voortdoring wordt er om zoo te zeggen op onze markt geene tarwe noch boekweitgraan meer verkocht.

Prijs der boter.

De laagste prijs, waaraan de boter, per kilogram, op onze markt sedert 1 September 1877 tot 1 September ll. is verkocht geweest, was fr. 2, en de hoogste fr. 2.56.

Broodzetting.

Zie vorig verslag over 1870-1871.

Rechtbank.

Wij hebben deswegens geene veranderingen aan te stippen.

Koophandel, nijverheidstoestand, enz.

De groote en kleine handel in onze stad blijft nog steeds even als in het geheele rijk aan een algemeene *crisis* onderhevig. De kleinhandel heeft voor wat de verkoop van de fantaisie manufacturen betreft, andermaal door den natten zomer veel geleden.

De nijverheidstoestand van de fabricatie van tijken, blijft kwijnend. Er is weinig uitvoer naar den vreemde.

Dien van de zwarte kanten is sedert drie jaren zeer verslecht en de verzendingen van de gewone witte kanten, welke men veel voor Holland werkt, laat te wenschen over.

De fabricatie van lijnwaden en kuiperskatoen is nage- noeg hetzelfde gebleven.

De verzending van sommige voortbrengsels van onze fabrieken van gekleurd papier, kaartmakerijen enz., enz., zijn door de handelscrisis, de onlusten en oorlogen in ver- schillende vreemde landen niet verbeterd. Nogtans zijn er fabrikanten, die hun toegelegd hebben om nieuwe takken van nijverheid aan te nemen en hunne werktuigen te ver- beteren, om in staat te zijn geene vreemde concurrentie te moeten vreczen. Hieruit is ook gevolgd dat sommige nijve- raars hun werkvolk kunnen blijven bezigen.

Onze twee garen- en linnenbleekerijen bevinden zich in eenen gunstigen toestand.

Het vertier van onze brouwerijen is niet verbeterd.

Dat van onze zout- en zeepziederijen blijft omtrent hetzelfde.

Onze huidevetterijen blijven hetzelfde getal werklieden bezigen. Men klaagt algemeen van den opslag der versche huiden, terwijl het leder in prijs is verminderd.

Wij vermeenen ook van de Parijsche tentoonstelling gewag te moeten maken. Vier onzer ingezetenen industriëelen hebben nogmaals de Turnhoutsche nijverheid met veel luister aldaar doen kennen. Deze zijn de heeren: L. Biermans, Sak-Volders, A. Van Genechten en de gebroeders Vueghs.

Wij twijfelen geenzins of hunne prijzenswaardige pogingen zullen met eenen gunstigen uitslag bekroond worden.

De voortbrengselen van het Etablissement Ant. Van Genechten zijn buiten konkoers gesteld, omdat Mr De Somer-Van Genechten, *chef* van gezegd Etablissement, bij koninklijk besluit lid juré der Belgische Commissie voor de gemelde tentoonstelling is genoemd geworden.

Deze heer is vervolgens bij stemming van zijne mede collegas eerstens het ambt van secretaris, en later van verslaggever opgedragen: werkzaamheden die hem verplicht hebben het grootste gedeelte van den zomer te Parijs te verblijven.

De tentoonstelling heeft alhier ter stede veel personen opgewekt om dezelve te gaan bezichtigen, en wij denken, dat in evenredigheid van de bevolking er weinige steden des lands zoo veel bezoekers hebben opgeleverd als Turnhout. De medewerking van onzen raad om aan de onderwijzers en aan de werklieden eene toelage voor hunne reiskosten te verleenen heeft daar zeker aanleiding toegegeven.

Sedert ons laatste verslag zijn er in onze stad geene verklaringen of opschorsingen van betaling of bankbreuken gedaan.

Evenals in vorige jaren laten wij eenige historische aantekeningen van de drie laatste eeuwen, door onzen sekretaris opgesteld, volgen.

Ten slotte, Mijne heeren, leggen wij ter tafel tot UEd.

naricht, ingevolge den zin der gemeente-wet, het door ons opgemaakt ontwerp van de stedelijke begrooting voor 1879, hetwelk wij aan uwe beraming onderwerpen.

Wij vertrouwen dat UEd. ons nogmaals voor al wat stads belang en burger welzijn aangaat, zult ondersteunen.

Aldus gedaan en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raad te Turnhout, den 7 October 1878.

Ter ordonnantie :

DE BURGEMEESTER,

DE SEKRETARIS,

J. A. C. HOEFNAGELS.

P. J. HEUVELMANS.

VERSCHILLENDE ONDERWERPEN.

1578.

Zoals wij in het vorig verslag verhaalden, ging don Juan met de spaansche en duitsche troepen die hij had doen wederkeeren, met die welke den hertog van Parma had medegebracht, te Gembloers in de maand Januari 1578 kamperen.

Het statenleger kreeg gevolgentlijk bevel en begaf zich naar dezelfde plaats ten einde de bewegingen van het spaansch leger in het oog te houden. Den Graaf de Lalain, die het opperbevel over de staatsche troepen had, bleef zich met een gedeelte zijner generaals en officieren te Brussel verlustigen op bruiloften en liet intusschentijd het gezag zijner soldaten over aan Mr de Goignie. Don Juan hier van onderricht, randde de Goignie onverwacht aan en versloeg hem ganschelijk. Geheel het statenleger werd op de vlucht gedreven en gedwongen zijn grof geschut en legertuig te verlaten. De spanjaarden veroverden er dertig vaandels en een groot getal gevangenen, waaronder verschillende personen van aanzien.

Don Juan aangemoedigd door de victorie van Gemblours, hoopte dat deze overwinning hem er eene andere zoude toebrengen, en rukte met zijn leger Brabant in; en ging het statenleger dat tot bij Mechelen was geweken en alsdan

onder het bevel van den grave de Bossu was, op 1 augusti bij Rijmenam aanranden; maar zijne pogingen waren vruchteloos, want de graaf had zich zoo goed verschansd dat Don Juan genoodzaakt werd met verlies terug te trekkèn. Door een bijzonder geluk voor hem werd hij door den graaf de Bossu niet vervolgd, want anders zoude hij teenemaal verslagen zijn geweest, dusdanig was zijn Armée verschrikt en vluchtte in wanorde.

De staten versterkten zich meer en meer tegen hunne vijanden.

De stad Herenthals werd insgelijks *gefortificeerd* en Turnhout moest van het begin der maand April dagelijks aan de fortificatie werken, 250 mannen met 24 karren leveren; ofwel voor ieder nalatigen persoon zes stuivers, en voor ieder karre die in gebreke bleef 18 stuivers opbrengen. Dit beliep elken dag omtrent op honderd gulden.

Bij het vertoogschrift dat wij hierna letterlijk mededeelen, betoogden de schout, schepenen en de raad van Turnhout, met de omliggende dorpen aan den Aartshertog Mathias dat door de armoede der streek (in de vrijheid en omliggende plaatsen) nog vergroot door de haastige ziekte (de pest) verschillende rijke ingezetenen hunne woningen hadden verlaten, en derhalve verzochten om in den tusschentijd van den Oogst, van een juli tot den laatsten augusti van dien last ontslagen te worden.

De supplianten beklagden hun ook, dat de Gouverneur van Herenthals hun had gestraft, en onware feiten aan Z. M. had doen kennen, met te betoogen dat zij 1749 personen en 98 karren te weinig hadden geleverd, enz.

Voornoemd vertoogschrift luidde:

Aen Zyne Hoogheyt,

Gheeft in alder oidtmoedt te kennen Schouteth, Schepen ende

Raedt der Vryheyd van Turnouth metter omliggende dorpen onder de voirs. Vryheyd ressorterende hoe dat zy supplianten zedert den beginsele van der maent van April lestleden tot noch toe continue-lycken alle dage hebben moeten wercken aen fortificatie der stadt van Herentals, met 11^e en L (250) persoonen ende met XXIII karren, ofte in plaetse van elcken perzoone, defaillant, zenden zes stuyvers, en voor elke gebreken karre sdaechs achtliien stuyvers, beloopen thalle daghe ontrent hondert guldenen. Maer aengesien dat hun supplianten mits de groote armoede daer zy (God betert) deur dese jegenwoirdige inlantsche oorloghe toegecomen zyn ende deur vertreck van diversche rycke ingesetenen die hunne wooningen mits het grasseren van der haestige siecte hebben verlaten, nyet mogelyck en is te continneren, Ende besunder met geduerende den toecomenden oogst *beginnende van den iersten july totten lesten Augusti*, zoo hebben sy supplianten vs. aen zyne hoocheyt by requeste te kennen gegeven, ende versocht, niet teenemale ontslagen te zyn dan alleenlyck gedurende desen oogst, ontlast te worden voor de twee derdendeelen daer zy op geset zyn. Ende zy souden mogen gestaen met een derden deel dweck hun supplianten op den VI juli lestleden oock is gegunt geweest, ende syn hun tot dien eynde verleent beslotene brieven aen Gouverneur ende Magistraet der voirs. stadt van Herentals, daer by hun liedens is geordonneert geweest dat sy de suppleanten voor de voirscreven tweederden deelen van 't voirs. werck ende lasten geduerende den voirs. oogst, zouden subveneren, blyckens by copie van voirs. beslotenen brieven by den suppleanten geleverd zeker ende requeste in handen van myn heer den Secretaris Asselers ende hoewel dat den voirs. Gouverneur ende Magistraet gehouden waeren de bevelen van de voirs brieven te obedieren ende diensvolgens den supleanten de voirs verlichtinge te doen ende laten genieten, zoo hebben zy nochtans hen daertegens ptye gemaect, zulck dat zy suppleanten t voirs werck tot noch toe hebben moeten continueren en vervolgens op den ouden voet met 11^e en L (250) persoonen en XXIII karren zonder eenige verlichtinge te genieten, ende dat alleen onder t pretext dat den voirs. Gouverneur ende Magistraet den hoeeyt niet en verstaen onder den oogst begrepen te zyne houdende alleenlyck voir den oogst den tyt dat men het coren, terwe, ende dyergelycke granen is maeyende ende pickende, dwelck is geheel abusyf mits dien dat den tyt van hoeyen niet min maer

meer moet gadeslagen wordden dan den oogst van graen, ende is t hoey mits de gelegentheyd van desen tyt zoo nootelyck als is het graen. « Ende alsoo zy supplianten hier binnen dese stadt waeren gecommen om aen zyne hoocheyt ander requeste te presenteren ten eynde van iteratieve brieven aen den voirs. Gouverneur ende Magistraet van Herentals, zoo bevinden zy dat dese Gouverneur hun suppleanten heeft gepuniceert gehadt ende by requeste aen syne hoocheyt te kennen gegeven diversche seyten der in tyde en wylen geredangeneert sullen worden van onwaerachticheyt als onder ander dat zy suppleanten maer ten drie weken voor elcken persoon maar eens en souden graven, ende dat zy oock gevallen souden syn in de faulte ende gebreke van XVIIe ende XLIX (1749) persoonen ende XCVIII karren, dwelck alzo in der eeuwicheyt niet en sal bevonden worden, nyettemin zyn de supplianten te vreden te voldoen tgene zy by juste rekeninge bevonden sullen worden ten achter te wesene, Behoudelyck dat hun strecken sal in voldoeninge dwereck dwelck zy gedaen hebben zedert den datum van den voirs. besloten briefven, ende op dat zy supplianten in geen froistelyck proces en treden, gelyck de zake daer toe zeer schynt gedisposeert te zyne mits dien dat zy verstaen dat op de req^{te} by den voirs. Gouverneur ende Magistraet overgegeven geappostilleert is dat dese hun soude worden goiviceert omme daer tegens te zeggene tgene hen goetduncken soude ende opdat den oogst binnen middelen tyde ende geduerende de voirs. procedure niet en overstrycke ende voirby en gae, dwelck soude tenderen tot der supplianten grooten achterdeele ende tot prejudicie der gemeyne welvaert, soo bidden zy supplianten zeer oitmoedelyck om ander iterative beslotene brieven aen voirs. Gouverneur ende Magistraet van Herentals by dewelcke hen worde geordonneert ende op pene bevolen des noods dat sy de supplianten die verlichtinge hen by de voirgaende brieven gegunt laten ende doen genieten onder de putatie hier vorens gedaen, op dat de Wethouderen ende Magistraet van der voirs. Vryheyd ende dorpen niet genecisciteert en worden mits de ruinate van der gemeynten aldaer de selve Vryheyd ende dorpen te moeten varlaten. »

Dwelck doende etc.

Dit rekwest werd door den hertog Mathias den laatsten van juni 1578 gunstig geappostilleert.

Hier op verkregen de supplianten blyckens den hier na-

volgenden brief van Mathias de dato 6 Mei eenen afslag, waar bij zij binnen den opgegeven tijd van den oogst, met een derden deel van het volk, en van de karren, zouden volstaan.

Lieve ende beminde,

Alsoo ons van weghen de Scouteth Schepenen ende Raedt der Vryhey van Turnhout en van de onliggende dorpen van den zelven lande te kernen is ghegheven hoe dat niet teghenstaende onse voorgaende brieven aen onsen Commissaris Angelus ghesereven ten eynde zy supplianten souden worden eenichsins ghesubvencert van de continuele gravers van 11e L (250) persoonen en XXIII karren alle daghe by hen suppléanten zedert der maendt van Aprilis lesleden ghedaen ende ghelevert tot fortificatien van de stadt van Herentaels den voers. Angelis daertoe niet en heeft willen vstaen naer hen suppleanten gheseeget dat het voers. graven tot zulcke nombre maer zoude dueren voer een tyt van tien of twelf daeghe tegens welke tyt het saysoen van hoyen en een onlegen tyt van den oost hen suppleanten op de handt zal comen hebben ons daerom gebeden de voers. daege gexpedieert zynde hen van voers. graven ontlasten en wy redelyck vinde ten aensien van gewilligen dienst by hen suppliatie gedaen aen de fortificatie der voers. stadt van Herenthals hen eenichsins te subveneren hebben de supplianten geaccordeert *dat in den tyt van oogst en als zy nootelyck in de velden moeten bezich weesen zullen gestaen mits alleentelyck zenden totter voers. fortificatien het derden deel van t volck en keerven* by hen tot noch toe daertoe opgebracht zynde, tot welcken eynde wy u desen seryven en van zyne Majesteys weghe ordonneren dat ghy de voersejde supplianten daer mede laet volstaan zonder hen ter causen voers. iet voorder te heysschen want wy 't zelve in redelyckheyd alzo hebben bevonden te behooren, Hier mede lieve. en beminde Ulieden God Almachtich bevelende, desen VI mej 1578.

(Geteekend) MATHIAS.

J. VAN ASSELEIRS.

Voor en na den tijd dat men aan de gemelde fortificatiën

werkte, had men gedurig doortrekkende troepen van de staten of spaansche stroopbenden die men zwarte ruiters noemde, en waarvan wij later melding zullen maken. Men trachtte telkens met geldopofferingen en geschenken een en ander zoo veel mogelijk van de vrijheid te verwijderen of hun oponthoud zoo kort mogelijk te maken.

Het waren ook van die spaansche stroopbenden die op den 13^e April de schepenen Jeroom Verscheps, Hendrik Vanroie en de secretaris Walschaerts met nog andere Turnhoutsche burgers, omdat zij de door hun geëischte Contributie niet konden betalen, gevangen namen en medevoerden.

Dit geboefte lieten de burgers Jøn Van Schaluynen, Goyvaart Peelmans, Hendrik Barth en Laureys Leyben, na hun geld afgenomen te hebben in de Arendoncksche heide loopen. De andere Jeroom Verscheps, Hendrik Vanroie en de secretaris Walschaerts brachten zij naar Lommel, alwaar de twee eerstvoornoemde schepenen werden losgelaten, maar den Secretaris brachten zij naar Diest, alwaar hij door geschenken werd gelost. (1)

De Turnhoutsche wethouderen bleven niet onwerkzaam om hunnen Secretaris te Diest op vrije voeten te krijgen, en ter zelve tijd pogingen te doen om *Sauvegarden* aldaar te bekomen. Zij mochten wezenlijk naar hun verlangen slagen, en verkregen met de in vrijheid stelling van hunnen Secretaris, den 16^e April eenen *schutbrief* van zekeren Jehan De Mol, die zich kamerjonker van Z. M. noemde en bij Don Juan was, en voortitel voerde Drossaard van de steden en landen van Diest, Sichem, Aerschot, enz. enz.

Uit dit stuk blijkt dus dat den omtrek van Leuven, na

(1) Zie bijdrage Lit^e A.

de nederlaag van het statenleger te Gembloers weder onder de macht van de Spanjaarden was gevallen. Het was ook in die streken dat zij vele verwoestingen en moorderijen hebben begaan. (1)

Ofschoon men nu eene *sauvegarde* bezat, waarin de Turnhouters als goede *Vassalen* worden genoemd, en als *Contribuanten* van de genoemde steden waren, vermeende zij van hunne strooptochten bevrijd te wezen. Doch de bevolking der vrijheid had ongelukkiglijk nog in het jaar de overtuiging dat men op de spaanschen ook niet konde rekenen. Eenigen tijd daarna, den datum wordt niet gemeld, namen zij de schout en de Secretaris als gijzelingen mede en voerden hun naar Diest en Leuven in de gevangenis. Het was wederom met het betalen van eenen losprijs dat men slechts de vrijheid der gevangen bekwam. (2)

In de eerste dagen der maand Augusti zond de regeering der vrijheid Turnhout het volgende rekwes tot de Staten van Brabant betoogende: dat er in overtreding van de pacificatie van Gent, eenige burgeren en ministers in de stad, ofschoon vermaand zijnde, hen vervoorderden met prediciën en andere oefeningen te houden. Zij verzochten derhalve om eene geheele verwoesting te voorkomen van zulks bij brieven te doen ophouden in eene opene plaats alwaar den vijand (de Spanjaard) die daar omtrent dagelijks verkeerde, en er in en uit konde komen als 't hem beliefte.

Aen Mynheeren den Staten van Brabant.

Geven oitmoetelyck te kennen de Schoutet Scepenen ende regeerders der Vryheit Turnhout, hoe dat eenige ingeseten aldaer bezunder die gheene die vuyt colengie van de passificatie zyn hen vervoorderen te

(1) Zie bijdrage Lit^a B.

(2) Zie de bijdragen Lit^a C.

houden predicatien ende andere exercitien, die hoe wel zy by den voirs. supplicanten met alle behoorlycke wegghen van inductien zyn vermaent daer aff te willen supeederen; gemeret dattet is tegens de voirs. passificatie, ende dattet is een open plaetse, alwaer den vyant vermach vuyt en inne te comen alst hem beliest, gelyck hy daer ontrent daghelyck verkeert waer deur gescapen waere dat de vs. Vryheit geheel soude wordden geruyneert. Desen nochtans nyettegenstaende vervoorderen des te meer hunne predicatien ende exercitien te doen, ware gescapen is datter graeve inconvonienten naer sonden mogen volgen, ten zy sake dat daar inne promptelyck wordde versien. Bidden daeromme seer oitmoedelyck dat uwer Ew. gelieven wille by brieven oft anderssins den vs. persoonen sulcx te interdiceren, ofte daer inne te versien sulcx dat het voirs. periclen mach cesseren besunderlyck in sulcke open plaetse, Dweck doende &^a.

(De kanthrief hierop luid .) Tzal van hoocheyt, zyn Ex^{te} ende heeren van den raede van State, gelieven hier inne te doen versien nae behouren, tzy met inhibitie aen de Ministers oft anderssins, te meer aengemerckt in alsulcken open plaetse de persoonen en huysen grootelyck zyn gepricliteert van de vyanden. Actum den XXIX Augt 1578.

Ter Ordonnantie van de Staten van Brabant. (Get.) HESSELS.

Dit vertoogschrift werd den 29 Augusti van wege de Staten gunstig gekanteekend, en den Aartshertog Mathias deed 's anderendaags bij opene brieven, die den 3 September openbaarlijk ter puien werden afgekondigd, waarbij hij verwittigde dat die welke hen binnen de vrijheid van Turnhout zouden vervoorderen prediciën van nieuwe relegie te houden directelyck tegen de pacificatie van Gent, zouden gestraft worden als verstoorders van de gemeene rust enz.

Deze brieve of ordonnantie luidde:

Mathias by der gratien Gods Aertshertogh van Oistenvryck, hertogh van Bourgoingnen Gouverneur en Capiteyn generael van de Nederlanden.

Lieve ende beminde.

Alzoc wy verstaen dat nietegestaende dat wy bevolen hebben ze by

placcaet onlanex gepubliceert als anderssins dat de passificatie tot Ghendt gemaect met de declaratie ende assurance daernaer gedaen in alle heure poincten zoude onverbrekend wordde onderhouden en achtervolcht ende niemandt toegelaten en is daer jegens te doene ofte comene in eenigher manieren, totter tyt ende wylen toe anders by advise ende deliberatie van de generale Staten zal wesen geordonneert, hen eenighe binnen der Vryhey van Turnhout zouden vervoorderen predicatie van nieuwe religie te houden directelick jegens de voirs. pacificatie ende tot achterdeele van de gemeene ruste. Soo eest dat wy (om te voercomen ende verhoeden alzulcke inconvenienten ende periclen als daer duere zoude geraceen te gescieden, zunderlinge wesende en de voirs. Vryhey zoo naer den ryant geleghen die anders niet en soect dan duer zulcke middelen oproer en tweedracht in uwe Vryhey te sien om daer duer te gevoegelyck te comen tot zyne intentie) Ulieden ende elcken van U verzoeken ende niet te min van Co: Ma^{ts} wegen ordoneeren ende bevelen dat ghylieden by alle gevoegelicke middelen onderhoudt ende doet onderhouden volghende Ulieden eedt de voirs. pacificatie van Ghendt achtervolghende den placcaete dien aengaende geemannoert de welke wy begeeren zonder simulatie geffectueert te worden, ende de Contraventeurs gestraft als brekers van de gemeene ruste, ende faulteurs onser gemeenen vyanden, inducerende ende van onsen wegghen bevelende alle Ministers die hun aldaer te Turnhout vervoorderen eenighe predicatien oft andere exercitien van hun eenige te doene, dat zy hun verdragghen van zulex meer te attenteren ofte voorts te stellen op pene van gestraft te wordene als perturbateurs van de gemeyne ruste. Ende des in gheene gebreke en zyt ghemerct Ulieden gemeyne Welvaert daer aen gelegen is.

Hier mede Lieve ende beinnde U God den Almaghtighen bevelende TAntwerpen desen XXX Augusty 1578.

(Geteekend) MATHIAS.

Adres : Lieve ende beinnde die Schouteth ende Scepenen der Vryhey van Turnhout volgt : recepta III. Septembrie 1578. Gepubliceert en opengebrouken openbaerlyck ter pijen aff binnen der Vryhey van Turnhout ten dage maende en jaer als voor ter psentien van Schouteth Scepenen en vele omstanders.

Dit verbod moet eene goede uitwerking gehad hebben, want in 1578 zijn er geene criminele vonnissen uitgesproken. In 1579 is de onthoofding met het zwaard op de markt geschied van den genaamden Steven Tsleemans; doch voor andere feiten.

De tucht onder het Statenleger was ook niet veel beter, ieder bevelhebber was om zoo te zeggen meester. De bevelen van den Gouverneur Generaal werden na goevinden al of niet nagekomen. Hieruit volgde dan ook, dat de ontlasting van de fortificatiewerken te Herenthals, welke voor den oogst gedeeltelijk waren opgeschorst geworden, andermaal door den Generaal de Trillo van het land van Turnhout en andere, zelfs van gemeenten uit Noord-Brabant werden geëischt.

De plaatselijke overheden van Turnhout en de omliggende dorpen zonden het volgende zonderling verzoekschrift aan de Staten van Brabant, uit welken inhoud de opletende lezer den jammerlijken toestand van dien tijd gemakkelijk zal kunnen beoordeelen.

Aen Edele wyse ende seer voorsienige heeren, de heeren representerende de drye Staeten des lants van Brabant.

Gheven in alderootmoet te kennen Schouteth Schepenen en Raedt der Vryhey van Turnhout, metten omliggende dorpen onder de selve Vryhey resortendo hoe dat sy supplianten zedert den XVIII Aprilis lestleden hebben alle dage totter fortificatie der stadt van Herentals moeten doen en seynden tweehondert en vyftich gravers en vierentwintich karren oft by faulte van dyensdaechs voor elcken gebrekkelycken psoon moeten betaelen sesse ende voor elke karre 18 stivers dwelek alle maenden bedraecht sessendertich hondert guldenen, maar alsoo de supplianten de voors. groote en exorbitante belastinge niet langere en conste geheerden sunderlinge nyet in den voorleden oigst, soo

hebben sy genootsaeckt geweest op den lesten Juny aen zyne hoocheyt req^{te} te presentereen daer by sy soo vele hebbe geprouffiteert en verworven dat sy geduerende den voors. oighst hebben gestaen met liet derdendeel van voors. taux. En hoe wel dat sy supplianten wel hadden gehoopt dat sy met geenen hoogeren taux en souden hebben belast geworden, soo hebben nochtans die van Herentals nu onlanx, den XVIII deser maent van September van syne hoocheyt weeromme vercregen andere provisie vuyt crachte van welke sy pretenderen de voors. Vryheyte van Turnhout en dorpen daer andere liggende te belasten op den ouden voet te wetene sdaeghs met tweehondert vyftich psoonen en XXIII karren, blykende by cople autentyque van de voors. provisie, hier aene gehecht ende al cest soo dat de Vryheyte van Mol, Barlen en Desele onder die van Herentals syn geseten, en resorterende en die van Turnhout nyet soe syn sy nochtans in de voors. nieuwe provisie by faveur en vuyt gunste van Gouverneur van Herenthals gecommitteert jaé dat meer is sonder blycken waert noot, dat die van de Vryheyde van Mol noyent schuppe in daerde en hebben gesteken gelyck oock vele andere dorpen nyet gedaen en hebben soo dat de voors. Vryheit van Turnhout met heuren voors. dorpen den meesten last van de voors. fortificatie alleene heeft moeten dragen, maer gemerect den grooten benauwden en miserabelen tyt die alreede thien twaelf en meer jaeren heeft geduert gehadt en dagelycx noch benauwder wordt. Overmits de groote ordinarisse en extraordinarisse beden, imposten honderste penningen capitale impositien, bundergelt en andere diergelycke dagelycksche lasten en dat die ryckste en machlichste van der Vryheyte en andere dorpen soo om vreesse van den vyant omme de voors. personele lasten te ontgaen als oock om tontvlieden die haestige sieckte hen hebben vertrocken en begeven in besloten steden soe dat alle de voors. lasten comen te redenderen op den hals van den arme schamelen gemeente de welke belast wesende met huysvrouwe en vele kinderen en cunnen nauwelycx van een broode totten andere geraecken geconsidereert oock datter eenige dorpen onder het resort van Turnhout geseten van de Swerte Ruyteren ende andere vuytloopers van Staeten legere van heuren meubelen en beesten gansselycken syn gespolicert en berooft en dat den vyant van Diest die op vyff uren tyts in de Vryheyte van Turnhout can geryden hem van-teert deselve Vryheyte en andere heure dorpen in brant te steken en

d'ingesetenen der selver te vermoorden en van lyve te cnevelen soo verre als hy bevinden can dat sy totter voors. fortificatie eenige assistentie ofte hulpe sennen. Welcken al aengemerect en sunderlinge oock dat de voors. belastinge al ongelyck en veel exorbitanter en insubportabelder is dan de onbehoorlycke exaxie ende concussie die Sigonia hier ter lande certyden pretenselycken heeften voortgesteld gehadt. Soo keeren hun de voors. suppleanten tot uwe eerw. zeer ootmoedelyck biddende dat den selven gelieve voor hun suppleanten aen syne hoocheyte oft elders soo vele te doen dat sy van voorscrevene gravinge souden moughen ontlast wesen. Anderssints soo sullen de Magistraeten van de voors. Vryheyte en dorpen genootsaeckt syn heure residentie te moeten verlaeten mits dyen sy heure gemeente die tot grooter armoede en impatentie is bede gedaen nyet langer in offitie en cunnen gehouden. Dwelck doende etc.

In plaats van ontlasting of een gunstig antwoord te bekomen, deed de Gouverneur generaal der Nederlanden, de Aartshertog Mathias uit Antwerpen den 18° September 1578 aan den Gouverneur van Herenthals, het volgende bevel toekomen :

Mathias by de gratien Goids Aertshertoge van Oostenryck, Hertoge van Bourgognien, Styrien, Carmiolen, Wirtemberch, Ryngrave van Habsburgh, Thiol Ryk, Gouverneur en capyteyn generaal van de Nederlanden, Onsen Lieven en getrouwen Charles de Trillo ridder, Gouverneur der stadt van Herentals saluyt ende dilectie (Liefde).

Alsoo wy verstaen dat de fortificatie aldaer blyft stille staen, vuyt d'oirsaecken dat die van Brecht over omtrent twee maenden nyet en hebben willen compareren maer dat meer is zouden op tvolck (dwelck ghy Gouverneur aldaer gesonden hadt om hen te bedwingen naevolghen uwe Commissie:) vyantlyck hebben geschoten, dwelck die andere dorpen overmits daerall gheene straffinge geschiet en is schynen te willen volgen met achterblyvers, ende sommighe mits den oigst vleden geduerende den voirs. tyt verschoont syn geworden, dwelck alzo

blyvende, zoude voirs. fortificatie meer tot voirdeel der gemeyne vyanden als tot dienst ende bewaernisse van den gemeynen lande dienen, tot irrépalabile verderff van voirs. aerne borgerye die een derden deel van de voirs. stad hebben afgebroken ende verbrant, om de zelve bequameleyck te fortificeren, boven de groote lasten die sy sins vyff maenden hyden door d'onderhouden van ruyteren en knechten aldaer in garnisoen liggende. » — Soo eest dat wy wel ernstelyck bevelen dat ghy terstont int aensien deses te wete doet, ende van Co. Ma^t ende onsen als Gouverneur generael van voirs. Nederlanden van herwaerts over wegen op sekere arbitrale pene by ons dtoe te ordoneren bevelen doet aen alle dorpen ende vleecken by ons tot de voirs. fortificatie gedesigneert ende naementlyck die van *Brecht* voirs., die van de Vryheyt van Turnhout ende dorpen daer onder ressorterende, als *Lille, Wechelrezande, Vlimmeren, Ghierte, Beerse, Vosseler, Ravels, Weelde, Poppel, Arendonck, Mercxplas, Baert onder den her-toge, die Vryheyt van Gheel, Hoogstraten, Ryckevorsel, Minderhout, Meer, Meerl, ende Wortel, Rethy, Lichtart, Oevele, Ouwen, Bouwel, Morchoven, ende Noderwyck, Herentout, Oolen, Hulshout, Pulle en Pulderbosch, Vosselaer aent Sandt, Poederloo, Oostmalle, Westmalle, Soersele, Thielen, Casterle, Tongerlo, Santhoven, Viersel, Halle, Hoogemierde en Legemierde, Iersel, Reusel, Hapart ende Hoochloon*, dat sy alle en elck van hen sonder vertreck, met alsucken getale van volck ende kerren in de voorgenoempde Stadt van Herenthals compareren, en de fortificatie voirderen als nae tauxe van de heden sy lieden gestelt syn geweest, ende ingevalle van weygeringe oft anderssints die in gebreke sullen syn, dtoe te bedwingen met alle redele middelen, dtoe u autorizerende mits deses, want wy tot beschermenisse van hen ende de gemeyn Lande alzoe vynden te behoiren.

Gegeven 't Antwerpen onder onse handschrift en Co: Ma^t segel by forme van placcaet hier op gedruckt den XVIII September 1578.

Zoals men onder anderen hier in ziet hadden die van *Brecht*, op de troepen die men zond om hen tot de fortificatie werken te dwingen, vijandelyck geschoten. Overigens en wanneer er ook in dit officieel stuk niet werd gemeld, dat de arme burgerij van Herenthals een derde

deel hunner stad hadden afgebroken en verbrand, om dezelve behoorlyck te versterken en hun tegen den vijand te bevrijden, zou men zeker zulke opoffering hedendaags niet ernstig gelooven.

Wij laten hier, zoo als wij vroeger hebben gezegd kennen, de militaire logementen en andere die in het jaar 1578 plaats hadden, en welke men uit de vrijheid Turnhout met geschenken niet had kunnen verwijderd houden.

DATUM der KOMST.	OMSCHRIJVING DER GELOGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
11 Jan. 1578.	Te Oud-Turnhout gekomen van het regiment Vanijsselsteyn en van kapitein Lierre, hier voor betaalt.	rg. st. 0. 313.4.
11 & 15 feb. »	Binnen de Vryheid gekomen de vendels van s' Prinsen knechten, daer kapitein af was sedenisco, en daer na op den 15 ^{en} der zelfde maand een ander vendel van kapitein Crom, de welke samen hebben verteert.	524.12.
30 Juni »	Id. een vendel Engelschen van kapitein Cromwel.	
7 Juli »	Id. een vendel Walen van 't reg ^t van Hoze kapitein Simon.	
13 id. »	Id. een vendel Engelschen komende van Tilburg te Oud-Turnhout. Id. een vendel Engelschen van den kapitein Cobbe, welke	

DATUM der K O M S T.	OMSCHRIJVING DER GELOEGEERDE TROEPEN EN ANDERE.	Verteerde Kosten TEN LASTE DER VRYHEID.
15 Nov. »	te samen hebben Idem binnen de Vryheid zeker soldaten van den grave Van Bossu, ten tyde hy zyn laatste passagien nam van Maas-tricht, komende van het leger door de Vryheid	880.16.
7 & 8 Dec. »	Id. en te Oosthoven een bende Fransche ruiters de 's anderendags vertrokken; en die opgevolgd werden van 24 vendelen en een bende Franschen die den 12 ^a daar na vertrokken	126.8. 6653.10.1.

De vereeringen en geschenken, die de Schepenen hadden gedaan ter aanbeveling om de Vrijheid van onheilen en lasten te behoeden, zullen wij aanhalen :

Hiervoor betaald
[ringsguldens.

In den eersten ten tyde het vendel van kapitein Sedenisco den 11 ^e Februari, en dat van Hans Crom op den 16 ^e was geloogerd tot recommandatie van de wagens om gelost te worden te Borgerhout geschonken aan den Sergeant.	3. 16 st.
Id. aan den Fourier van Sedenisco om getrouwelyck de billetten uit te reiken.	3. 16 »
Aan den Luitenant van Kapitein Crom, om zyn soldaten in discipline te houden.	1. 16 »
Id. aan Kapitein Bernert om zyn vendel Waal-	

Hiervoor betaald
[ringsguldens.

sche knechten door de Vryheid te doen trekken	18. 2 »
Nog voor een roer dat een soldaat genomen was.	6. » »
Voorts voor bier, brood, kaas voor de soldaten en voor haver en hooi voor de voerlieden.	11. 6 »
Nog ten tyde den grave van Bossu zyne zes vendelen knechten monsterden, voor haver, hooi en strooi voor zyne paarden, als ook voor een geschenk aan den Kapitein Scherpenseel om zeker knechten uit de Vryheid te houden, als andersints samen.	109. 18 »
Op 28 Mei als een vendel Nederlandsche knechten van Kapitein de Tollener door de Vryheid naar Maastricht vertrokken.	36. 15 »
Op den 13 ^e Mei aan den Commissaris Robert die met vier vendelen knechten door de Vryheid passeerde ter recommandatie geschonken.	8. 6 »
Nog aan zekeren Korporaal, om van de groote hoeveelheid wagens die hy eischte ontlast te zyn, alsmede voor bier, brood, kaas en ander verteerde kosten gegeven.	80. 4. 1 st.
Id. op 6 Februari aan de Kapiteinen Le Cresioniere en Le Noire die met twee vendelen Walen van Venlo kwamen en door de Vryheid naar Antwerpen trokken, voor verteer gegeven voor de Luitenants, Vendrighs, Sergeanten en andere soldaten.	36. 12. 1 bl.
» op 20 dito aan de Kapiteinen van Theo-	

Hiervoor betaald
[rinsguldens.

dosio, Jehan Bex en de Vendrig van 't regiment van den grave Vandermarcken heer Van Lummen.

9. 10. 1 bl.

» alzo de Staten van den lande Breda met zekere quantiteit soldaten hadden belegd, om de Duitsche knechten, die daar in garnizoen waren liggende uit de stad te krygen, zoo is de Vryheid met andere Dorpen des lands van Turnhout belast geweest, om voor de vs. soldaten oft leger achtervolgens verscheidene beschryfbrieven van den grave van Hollach te bestellen *virtualie*, en daar na ook als de Hoogduitschen uit Breda zyn vertrokken tot Hilvarenbeeck, heeft de Vryheid vs. leger met verschillende *virtualie* geassisteert, en aan den Kapitein Tongerlo, Commissaris, een geschenk gedaan, beloopende samen.

269. st.

» ten tyde als den grave Van Megen of Mr de Horges knechten alhier in de Kerk en op de Markt des 's nachts bleven liggen, en als zekere Franschen op den 30° October 's nachts op der Vryheidshuis logeerden, en aan Walen die Duitsche knechten vervolgden, gegeven samen.

10. 2. 1 bl.

Op 1° Juli aan Jeroom Verscheps en den Secretaris gegeven 14 rinsguldens om daar mede te reizen naar 's Hertogenbosch om te verhoeden dat het generaal leger van

Hiervoor betaald
[rinsguldens.

de Staten niet zoude komen over Turnhout.

14. » »

Aan den grave Bossu tot recommandatie van de Vryheid drie koppelen kapuinen.

Voor het (*defroyement*) vryhouden van den grave van Bossu en andere Duitsche graven en Kapiteinen.

51. 11 »

Id. id. van den Luitenant Sauvage van den Kapitein Senisco liggende te Herenthals in garnizoen ter oorzake van verscheidene vriendschappen aan de Vryheid en de burgeren gedaan, alsmede van den Schout Asseliers van Herenthals en van twee Fransche Kapiteinen die de Vryheid veel vriendschap hebben bewezen in het voorby leiden van verschillende vendelen knechten als Engelschen en andere.

58. 2 »

Voor 35 ponden boter aan 3 st. 1 blank en 15 ponden aan 3 st. 1 oort en voor 2 1/4 stuivers kruinagelen om in de boter te steken, geschonken aan den Markgraaf van Antwerpen.

12. 133 brasp.

Aan Jeronimus Verschieps ter zake dat hy uit last van Schepenen is gereisd naar Antwerpen, om te verzenden zeker ruiteren en voetvolk, de welke over Turnhout wilden komen en om ander zaken de Vryheid aangaande, nog eens gereisd op 18 April naer de zelve stad om by de Staten te *remonstreren* de groote *incon-*

Hiervoor betaald
[rinsguldens.

venienten die de Vryheid waren overkomen.	3. 0 0
Aan Cornelius Loycx voor 3 stukken lijnwaad die de Vryheid aan verschillende Kapiteinen heeft moeten schenken by <i>extorsie</i> (afpersing).	139. 15. 0
Aan Huybrecht Ghevaerts voor het verkrygen van Sauvegarden, en andere kosten ten einde verschillende Kapiteinen en soldaten de burgers van Turnhout ongemolesteert zouden laten van het Spaansch leger &c.	27. 4. 0

Om den lezer een gedacht te geven, van het verval van het fabrikaat, handel en van de weinige welbemiddelde inwoners die in Turnhout hunne huisvesting hadden behouden, geven wij in de bijdrage Litt. D., een opgemaakt kohier door de secretaris Walschaerts, dd° 17 Juli 1587 betrekkelijk de lasten van de koopwaren die in en uitgevoerd werden, alsmede van den 100^e penning het bundergeld (landen en huizen) wekelijks te betalen. Hierin wordt gemeld, dat er in de vrijheid geen Westphalens garen, waarvan men tijken maakten binnen de drie maanden was ingevoerd geworden, en geene tijken waren verkocht dan wel te Antwerpen. (1) Van huidevetterijen of pottebakkerijen, twee oude nijverheden wordt niet gesproken.

Wij roepen bijzonder de aandacht in over de lasten die

(1) De tijkenatie bezat daar eene Hal.

op de personen, zoo geestelijken als het puik der burgers drukten, welke zijden laken voor kleedsel droegen, en dewelke men met hunne familienamen aanduiden.

De geheelen offer in St Pieter's kerk alhier, gedurende het jaar 1578 daarin begrepen 14 stuivers geofferd in het kapelleken in de Zandstraat (weg naar Oud-Turnhout) 20 ponden boter verkocht aan 33 stuivers en 25 eieren aan 4 stuivers, had te zamen nog geen 20 gulden mogen opbrengen.

De staten maakten ook in de maand augusti met de koningin van Navarre die van de baden van Spa naar Frankrijk wederkeerden, een verdrag tot meerdere versterking.

Deze vorstin verhefte zeer haar broeder de Hertog van Alençon, en bood hare diensten met eenen aanzienlijken onderstand aan de staten. H. M. had reeds den grave La Lain et Mr d'Enchy gouverneur van Kameryk, alsmede vele andere vlaamsche edelen op hare zijde gewonnen, welke de staten aanraden van haar aanbod aan te nemen.

De staten riepen ook den Hertog van Alençon in de Vlaanders, en gaven hem den titel van beschermer der Belgische vrijheid, onder voorwaarden dat hij hun 10 duizend voetknechten en 2 duizend man ruitery medebracht en op zijne kosten onderhield.

Ondertusschen dat men zich in Frankrijk bezig hield en over dit aanbod beraamde, werd Don Juan in zijn kamp bij Namen waar hij zich had terug getrokken, schielijk ziek, en voorziende dat hij zou sterven, stelde hij Alexander Farnèze, Hertog van Parma als gouverneur der Nederlanden naar zijne dood aan, tot dat den koning van Spanje er anders over zoude hebben beschikt: Na zijn testament geteckend en in behoorlijken vorm opgemaakt

te hebben stierf Don Juan den 1sten October in den ouderdom van 33 jaren. Deze vorst was een natuurlijken zoon van keizer Karel V en van Barbara de Plombes, werd geboren te Ratisbonne den 24 februari 1545, den zelfden dag dat zijn vader, 45 jaar vroeger op de wereld was gekomen. De ziekte van Don Juan, werd volgens sommige schrijvers, toegeschreven aan verdriet, omdat hij verdacht was in Spanje, alwaar men zijnen geheim-schrijver Escovedo door vergif had omgebracht. Andere hebben beweerd dat hij ook was vergiftigd geworden, terwijl er meer andere dit met grond hebben gelogenstraft en bewezen dat dien vorst aan een natuurlijke ziekte is overleden, dewelke hem verscheide opvolgende dagen met droomen kwelde, in dewelke hij niet sprak dan van veldslagen, aanvallen en oorlogsbewegingen.

Weinige generaals als hij, zijn zoo veel en algemeenlijk van hunne krijgslieden betreurd geweest.

Immers men stelde hem gelijk met de grootste veldheeren in waardigheid. Hij was wijs in netelige omstandigheden, hebbende eenen buitengemeenen moed in allen schrikverwekkende perijkelen. Deze zijne begaafdheden waren gepaard met eene goedaardigheid die het hart der soldaten won, welke hij zooveel mogelijk allen bij hunnen naam noemde. Ook liet hij hunne diensten niet zonder belooning; en men heeft dikwijls gezien dat hij zich van zijn hoofddeksel en van zijne poinjaard ontdeed om ze ten geschenke te geven.

Philippus II den dood van Don Juan vernomen hebbende liet uiterlijk eene droefheid uitschijnen over het verlies van een zoo grooten kapitein; maar daar gansch Spanje in volle vreugde was ter oorzaak van de geboorte van

Philippus III, die vervolgens den troonopvolger werd, was het verlies van Don Juan spoedig vergeten.

De koningin beviel van dit kind den 14 april 1578 en de festiviteiten die overal plaats hadden over het geluk van verschillende erfenamen tot de monarchy te hebben, deed alle onverwachte toevallen, die er in dien tijd plaats hadden, vergeten.

De koning van Spanje de aanstelling van Alexander Farnèse, hertog van Parma als gouverneur der Nederlanden bekrachtigd hebbende, nam dezen vorst de teugels van het bewind met kracht in handen. Hij achtte zich ten plichte van aan de Vlamingen de uitwerking van zijnen moed en gezag te doen gevoelen. Gediensstig in zijne handelwijze, gepaard met groote beloftens, deed zijne aanhangers vermeerderen, en de sterkte der Staten verminderen. Deze bewegingen noodzaakten den prins van Oranje, tot versterking. Hij belegde in het volgende jaar den 22 Januari in de stad Utrecht eene algemeene vergadering van de Provinciën van Gelderland, Zutphen, Holland, Zeeland, Vries en Ommelanden, en waar het vermaarde eendrachtsverbond werd bevestigd; door de Staten en alle de Gouverneurs, welke men vervolgens de vereenigde provinciën noemden.

Voornoemd eendrachtsverbond bevatte 26 artikelen, en deze luidden bij verkorting:

Dat de Provinciën zich verbonden tegen hunnen gemeenen vijand, belovende eenen onderlingen onderstand, zonder te kunnen handelen noch over den vrede noch over den oorlog dan met gemeene toestemming; en dat zonder nadeel aan privilegiën, statuten en gebruiken van ieder provincie.

Het was alstoen dat de Hollanders die schoone woorden van Micipsa in Saluste voor leus aannamen: *Concordia res parvæ Crescunt*, dit is te zeggen: door eendracht worden kleine zaken groot, of eendracht maakt macht.

1678.

Het verbond dat tusschen Engeland en Holland waarvan wij in ons vorig verslag gewag maakten en dat den 16 Januari werd geteekend, om Frankrijk te dwingen van aan de voorgeschrevene voorwaarden door Engeland vrede te maken, had Lodewijk XIV wel verwonderd. Nogthans vleide hij zich door zijne kuiperijen er het uitwerksel van te beletten. Hij vertrok met geheel zijn hof, om zijne nieuwe vijanden te misleiden, naar Loreinen. Zijne troepen die in dien tijd in hunne winterkwartieren, op de grenzen waren gebleven, hielden de steden Luxemburg, Charlemont, Namen, Bergen en Yperen geblokkeerd, om aan de bevelhebbers der verbondene hoop op overwinning te geven. Deze trokken de garnizoenen der andere steden terug om de belegerden te versterken. Lodewijk nam zijnen tijd waar, keerde weder en ging Gent, welke stad van krijgsvolk ontbloot was, omsingelen, en waarvan hij zich naar een beleg van vier dagen de 9^e Maart meester maakten.

Het kasteel gaf zich den 12^e over.

Vervolgens overweldigde hij de stad Yperen den 25^e derzelfde maand na een beleg van 7 dagen. In de maand Mei gaf hij bevel aan den Gouverneur van Maastricht van een groote bende soldaten in Brabant te zenden om de verbondene te noodzaken van den vrede volgens zijne belijfte aan te nemen. De franschen maakten zich van vele kleine plaatsen en sterkten meester, waardoor zij om zoo te zeggen, de spaansche troepen tusschen twee vuren

stelden. De hertog de Villa Hermosa stelde alles in het werk, ten einde de snelle veroveringen der Franschen te beletten, en eenen spoedigen onderstand van de Engelschen te bekomen.

Ofschoon Lodewijk overal overwinnaar was, hield hij aan om de Hollanders tot den vrede te aanzoeken.

Hij bood hun zelfs aan van de stad Maastricht weder te geven, met meer andere voordeelige voorwaarden indien zij hunne bondgenoten wilden verlaten. Lodewijk deed deze pogingen om reden dat de Engelschen zich gereed maakten om hem te bevechten, en den oorlog den 9ⁿ der maand Mei hadden aangezegd.

Deze twee zeemogendheden hadden reeds hunne vloten verzameld om zich meester van de zee te maken middelerwijl dat de Prins van Oranje een machtig leger in Brabant, van Duitsche, Spaansche, Engelsche en Hollandsche troepen verzamelde, met het oogmerk om een uiterste poging in Vlaanderen te wagen tegen de invallen der Franschen die geheel het land tot tegen de poorten van Brussel op Contributie stelde. De koning van Frankrijk van zijnen kant liet ook niet na ontzaggelijke legers zoo wel in Vlaanderen als op den Rhijn in het veld te brengen: en om zijne troepen in die streken meer en meer te versterken, zond hij bevelen aan den hertog de Vivonne van Messine te verlaten, vrezende eensdeels: dat de Engelsche en Hollandsche vloten hem den weg van Siciliën zoude afsnijden; en anderdeels, dat de overdaad en buitensporigheden der fransche troepen, de inwoners van Messine een grootere haat tegen hen inboezemden als dien welke zij voor den Spanjaard ooit hadden gehad. De Messiners bewerkten gedurig nieuwe beroerten om er zich van te ontslagen, het welk

den toestand der zaken aldaar veranderden, en de Spanjaarden hernamen alle de plaatsen welke de Franschen hadden veroverd. De maarschalk de la Feuillade werd door den koning gezonden, onder voorwendsel om de stad welke hij onder zijne bescherming had genomen te ontlasten, maar het was meer gedwongen dan uit goeden wil, ter oorzake der Spanjaarden die er alsdan verbleven en er om zoo te zeggen meester waren. La Feuillade deed zijne schepen beladen met al wat hij kon medenemen, en verliet deze plaats die onnoemelijke sommen en het leven van een groot getal brave menschen had gekost. Dit wispelturig volk stelde zich weder onder het juk van den Spanjaard met dezelfde lichtvaardigheid die het hun eenige jaren te voren had doen afschudden.

De oorlogen en de beroerten die Spanje sedert vele jaren had te onderstaan, hadden de geldkisten van Karel II zoodanig uitgeput dat hij geen middel kon vinden om zijne krijgslieden te betalen. Verschillende groote rijke zijne onderdanen, trokken in dezen uitersten nood den Koning uit de moeielijkheid waarin hij zich bevond. Don Jean van Oostenrijk deed al zijn zilverwerk smelten om er geld van te laten slagen. De hertogen van Alba en d'Ossone, de Markies d'Astorga gaven ieder 100000 kroonen, voor de behoeften van den Staat; nogtans konden zij niet beletten de inneming van de stad Puicerda welke zich aan de Franschen overgaf, niet tegenstaande dat Monterai vruchteloos had beproefd haar te ontzetten.

In dien tusschentijd hield den Koning van Frankrijk niet op van den vrede aan de Hollanders aan voordeelige voorwaarden aan te bieden, met het inzicht van de schade op den Spanjaard te verhalen; Edoch verschillende verbondene verzetteden zich hier tegen, voornamelijk de

Koning van Engeland, die wilde dat de vrede algemeen moest zijn. De Prins van Oranje stelde ook alles in het werk om hem niet te sluiten het zij, om zoo men geloofde voor zijne eigene belangen, of om andere reden die onbekend zijn gebleven.

Nogtans verschillende vertegenwoordigers der Staten, en voornamelijk die van Amsterdam wilde dat men zich te vrede hield met het gene dat den Franschen Koning hun aanbod. Hieruit volgde dat den vrede tusschen Frankrijk en Holland te Nimwegen werd geteekend den 10^e Augusti van het jaar 1678. Dezen vrede was voordeelig voor de Hollanders, die met vele andere plaatsen die men aan hun afstond, weder bezit namen van de stad Maastricht; maar hij was nog voordeeliger voor den Koning van Frankrijk, die zich nu in staat zag van aan de andere verbondene, de voorwaarden welke hij had voorgesteld, te doen aannemen. Gedurende dat men nog onderhandelde kreeg den Maarschalk van Luxemburg bevel van de stad Bergen te omsingelen, hetwelk hij dadelijk ten uitvoer bracht, met het oogwit van de gevolmachtigden tot den vrede te dwingen en aan Lodewijks wil te voldoen. Middelerwijl kwam men overeen van een wapenstilstand van zes weken aan te nemen, welke den 15 augusti zou eindigen. En alsdan werd den vrede (alhoewel met tegenzin) geteekend. De prins van Oranje en den Hertog de Villa Hermosa stemde hier niet mede in. De prins, die eene versterking van 10000 Engelschen had gekregen, ondernam de belegering door de franschen te doen opbreken. Ten dien einde kwam hij den 15 augusti het hoofdkwartier van den maarschalk van Luxemburg aanranden. Dien Generaal die alsdan aan tafel zat en zich aan dien aanval niet verwachtte, sprong met haast te paard, stelde zijne

troepen in slagorde en onderstond den aanval met kracht. De franschen deinsden op de eerste aantasting achteruit, maar het gevecht hernomen hebbende, verlieten zij de Abdij van St Denis en veroverden het dorp de Casteau, waaruit zij de verbondene verdreven. Het gevecht was bloedig en duurde tot in den nacht, dewelke de strijders met een zoo gezegd gelijk verlies van elkanderen deed scheiden.

Beide veldheeren noemde zich overwinnaar, en beroemde zich van zijnen vijand te hebben verslagen, dusdanig dat men niet wist aan wie de overwinning toe te schrijven; nogtans wil men zeker weten, dat de engelschen er 2000 man verloren, en de franschen geheel het regiment *garden*, dat van Feuquieres en meer andere, met een groot getal officieren. Over dezen veldslag ontstonden er twistschriften.

Zijne tegenstrevers beweerden dat den prins van Oranje hunnen geduchten vijand reeds op voorhand kennis had van het sluiten van den vrede, terwijl zulks door andere wordt gelogenstraft en betoogden dat een zoo beroemd veldheer die zijne soldaten lief had en er van werd bemind ze niet ten strijde zoude hebben gevoerd wanneer hij zulks goed had geweten.

In ieder geval had noch de eene noch de andere partij reden om over den veldslag te vreden te wezen, des anderen daags deed de prins van Oranje aan den Hertog van Luxemburg weten, dat hij het sluiten van den vrede onmiddelijk na het gevecht had ontvangen.

Dezen vrede tusschen Frankrijk en Holland, dwong de spanjaarden ook van vrede te maken, aangezien het verlies van vele steden, (de welke aan den Franschen koning werden afgestaan.) Hij werd geteekend den 17e september 1678, en bekrachtigd te St Germain en Laye den 28e der zelfde maand, en te Madrid den 14e November.

De keizer Léopold die vervolgens alleen zich tegen de Franschen, (welke in Duitschland vele overwinningen maakten), moest verweren, werd ook verplicht door de revolutie die in Hongariën losberstte, een vrede met Lodewijk XIV te sluiten den 5 Januari van het volgende jaar.

Terwijl de voor aangehaalde feiten plaats hadden, vielen de volgende plaatselijke gebeurtenissen voor:

Van in den beginne van het jaar 1678, en om alle mogelijke voordeelen voor de Turnhoutsche inwoneren te bekomen, wenden de schepenen der vrijheid zich tot H. H. de Hertogin van Zimmeren en aanzochten hare ondersteuning en bescherming tot het verkrijgen van *Sauvegarden* en vrijdom van militaire logementen voor hare Baronie.

De Hertogin deed al haren invloed op deszelfs neef de Prins van Oranje, koning van Engeland, en op den Hertog de Villa Hermosa gelden, en bewam zooals men hierna zal zien, al de gunsten die men vroeger tijdens het leven van hare doorluchtige moeder Princes Amelia van Oranje had verkregen, van Z. M. de koning van Spanje, van den Aartshertog Leopold, de Prins Don Juan van Oostenrijk en andere Gouverneurs en Kapiteins Generaals der Nederlanden en van Bourgogne.

H. H. gelaste in de maand April haren raad en rentmeester Marcus Pauly met het volgende verzoogschrift aan de Gouverneur Generaal de Hertog de Villa Hermosa aan te bieden:

A Son Excellence.

Remonstre marc Pauly Conseillier de son Altesse la Dame Duchesse Palatine de Zimmeren née Princesse d'Orange etc. etc. que S. M. et son Altesse Impériale l'Archiduc Leopoldo lors de son Gouvernement ont

esté servir d'exempter et affranchir les inhabitants du Paijs et franchise de Turnhout appartenant a la dite dame Princesse d'orange de tous gens de guerre tant des armées de S. M. que des troupes auxiliaires avec expresse declaration de faire jouir la dite Dame et les subiets de l'entier effect d'icelle grace la quelle declaration at este depuis ratifié et confirmee par aultre acte de sa dite Altesse Impériale du 21e de Xber 1655 comme ayant par icelluij sa dite Altesse Impériale declaree son intention estre que les inhabitants du dit Paijs et franchise jouissent de la dite exemption tant au regard des gens de guerres des Armees de sa dite M^{té} que de suite ils ne seront quotise et soumis avec ordres a sa dite M^{té} pour la redemption des dits logements par les quartiers voisins du district d'Anvers excepter les villages du Paijs et franchise n'appartenans de Dame Princesse d'orange qui ne sont compris dans ce benefice comme les aultres de tout suivant l'acte reposant a l'audience la quelle benefice de suite at este semblablement accordee de son Altesse Don Jean d'Austrice selon la volonte de S. M. le 19 fevrier 1659.

Comme aussi de S. Ex. Carracena, Don Castelrodrigo et les autres gouverneurs generaux des Paijs bas et de Bourgoigne, et bien qu'en conformité la dite Dame Duchesse ne se doute aucunement ou Vostre Exc. fera semblablement maintenir et continuer a ses inhabitants du Paijs et franchise de Turnhout la dite exemption en ceste occurrence et a l'advenir le remontre en sa dite qualité se retire par ordre d'icelle Dame vers vostre Exc:

Suppliant en toute humilite que le bon plaisir de vostre Exc. soit de le declarer ainsij qu'oij faisant etc.

Voormeld rekvest werd door den voornoemden Hertog op den 18° April zeer gunstig gekanteekend en luide:

Son Exc. ayant eu rapport du contenu de ceste requeste at declaré et declare son intention estre que les inhabitants de Turnhout jouissent plainement de l'exemption accordee au dit Paijs et franchise de Turnhout tant de la part de S. M. que de serenissime l'Archiduc Leopoldo Prince Don Jean d'Austrice et aultres gouverneurs et Capitaines des Paijs bas et de Bourgoigne aussy bien au regarde des gens de guerre des Armees de S. M. que des troupes auxiliaires et qu'en suite de ce ils ne soyent quotiser des somme accordees à S. M. pour la redemption

des dits logements par les quartiers voisins du district d'Anvers excepter les villages du dit Paijs et franchises n'appartenans a la Dame Duchesse de Zimmeren qui ne sont Compris dans ce benefice comme les aultres et partant ordonne Sa dite Ex^e et tous ceux qu'il appartiendra de se regeler selon ce, sans difficulte pour estre telle la volonte de S. M. suivant les declarations presedentes. Faict a Bruxelles In 18 d'Avril 1678.

(Signé) Le Ducque de VILLA HERMOSA, Conde de Lina.

Deze kanteekening werd den 1° Mei door opene brieve bevestigd door Don Francisco Antonio Augurto, ridder van het orde d'Alcantara, enz. enz.. die alsdan met zijn leger te Tongerlo lag, om de invallen van de soldaten van den Gouverneur van Maastricht in de Kempen en in Brabant te keer te gaan.

Gemelde opene brieve was van den volgenden inhoud :

Don Francisco Anthonio de Augurto Chevr de l'Ordre de Alcantara du Conseil de guerre de S. M. General de Bataille de ses armees et Lieutenant General de la Cavalerie etc.

Comme son Exc. Monsieur le Ducq de Vila hermosa gouverneur et Capitaine gral des Paijs bas etc. Nous at ordonné par ses ordres pour le respect de S. A. Ma Dame la Duchesse palantine de Zimmeren d'exempter les villages dependans du Quartier et Franchise de Turnhout, a Scaivoir le dit Bourg de Turnhout et toutes les autres villages de sa jurisdiction et Quartier, et de retirer nos troupes qui estoyent desia logees directement contre l'exemption accordée par S. M. aux villages de la dite franchise de Turnhout et confirmee successivement par tous les Gouverneurs generaux des Pays Bas, et nous voulant conformer aux dits ordres et exemptions, aurons declaré et declarons par cette que les dittés villages sont exempts de tous logement et rafraichissements tant de troupes de S. M. que d'autres en conformite des dits actes declaratoires d'exemption et franchise, et de faictes que toutes les troupes qui y restont se retirent des dits franchises, ordonnant a

tous ceux qu'il appartiendra et qui sont a notre charge de ce regler selon ce pour estre telle la volonte de sa maiesté et de son Exc.

Faict a Tongerlo le premier de Maij 1678.

(Signé) F. A. de AUGURTO.

Deze brieve werd vervolgens nog verder bekrachtigd, met eenen bijzonderen brief dd. 4° Mei, aan Mr Pauly gezonden, en welken inhoud wij in de bijdrage Litt^a E mededeelen, luidende dat hij hem verzekerde, dat er hoegenaamd geen paarden of voetvolk van Z. M. in de dorpen ahangende van de vrijheid Turnhout tegen de bevelen van Zijn Exc. zouden durven logeren, en ook volgens beloften zouden doen en des anderendaags bij wederziens hoopte mondelings te herhalen.

Voornoemde generaal koesterde de hoop tot wederziens meer om belooning te verkrijgen, zooals het dien tijd gebruikelijk was, dan uit vriendschap. Voor zijne bewezen diensten betaalde men 1233 gulden, en men schonk hem twee koetspaarden die 260 gulden kosten.

Zooals men kan denken, was men over de bekomene voorrechten zeer verheugd, en eenigzins gerust gesteld over de onheilen des oorlogs.

Het land van Turnhout had, wel is waar, in de kosten van de gemaakte brug over de Dije bij Battenbroeck en Heyndonck met de Meijery van Capellen op den Bosch moeten bijdragen. (1) En de vrijheid had ook den 16 Januari het garnizoen van Herenthals moeten logeren. En op 8 April de verteringskosten van het volk onder het bevel van den Baron Courier en van den burggraaf De Dory, te Hoogstraeten in garnizoen moeten lijden, alsmede de

(1) Zie bijdrage Litt^a F.

voorschotten tot betaling der pionniers gedaan, waarvan de betaling slechts 1858 gulden 19 1/8 stuiver bedroeg.

Daar, zooals hier voren is gemeld, er eenen wapenstilstand van zes weken was gesloten tusschen de oorlogvoerende partijen die den 15^e Augusti eindigde, nam de Gouverneur Generaal der Nederlanden alle voorzorgen om verdedigingsmiddelen bijeen te brengen, ten einde het behoud des lands te verzekeren. Hij deed derhalve het volgende streng bevel dd. 12 Juli zenden aan den schouteth van Turnhout of zijnen stadhouder, voor het leveren van wagens en karren, tegen den 27^e der zelfde maand :

BY DEN CONINCK.

Lieven, ende beminden.

Alsoo wy ons vinden genootsaeckt tot onsen dienste, ende conservatie van desen onsen landen om te dienen van alle de waegens ende karren van 't plat lant van Brabant ende andere alleenelyck voor weynighe daeghen, wy ordonneren U ende aen alle subalterne officieren resorterende onder U beschryff tegens den 27^e deser maent sonder eenige faulte te doen comen binnen dese onse Stat Brussele allen die waegens ende karren van de Meyeryen, ende Dorpen van uwe Districht geene utgescheyden, addresserende hun aen den Intendent van het Departement van Brabant om te vertrecken s'anderendaghs, sonder aldaer voorder te vlyven, als den tyde noodich tot hunne laedinghe, midts den welcken geene materie wesende van te maecken eenighe repartitie, moetende de voors. waegens ende kerren alleenelyck dienen tot het doen van eene reyse, soo en cander oock niet vallen eenich subiect van excusie, oft utstel, ende alsoo d'xperientie heeft doen sien in andere occasien datte waegens die geordonneert waeren geweest, aengecomen syn veele daegen d'eene naer d'andere, dwelck in dese tegenwoordige conjuncture soude wesen van eene seer dangereuse, ende prejudiciable consequentie. Wy ordonneren U wel seureuselyck, ende aen U voors. subalterne, ende inwoonders van de dorpen resorterende onder UE.

officie te seynden allen die voors. waegens innegespannen met drye peerden, ende de karren met twee peerden tegens den daege ende ter plaetse voors., op pene datten ghene, die comen sal, naer dat den dagh sal wesen vschenen sal gehouden worden als wederspannich aen onse ordres, ende om te voorkomen dat iemant hem en excusere van te leveren synen waegen, ofte karre, wy ordonneren voorder datte waegens ofte kerren, ende die peerden die niet en sullen wesen gecomen, ingevolge van dese onse tegenwoordige ordre sullen syn geconfisqueert ende publiccqelyck vrecht sonder eenich verdrach, faveur, ofte dissimulatie, om die penningen d'appliceren een derdendeel ten prouffyte van Sr Jans Gasthuys binnen deser onser Stat, een ander ter prouffyte van den aanbreyger, ende het derde ten prouffyte van U ofte van officier subaltern exploitant, Ende tot beter executie van d'amende, oft confiscatie vs. belasten wy U, daer in te procederen ende doen procederen sonder dissimulatie als voor, verclaerende voorts dat in cas van eenighe het minste gebreck in d'executie van 't gene voors. is, de gebreckelycken soo hoeft officier, als subalterne sullen gepriveert worden van hun ampt, ende gecastydt als ongehoorsaeme aen ons mandement, ende ordonnantie, want ons alsoo gelieft, Lieven, ende Beminden onsen H^r Godt sy met U. Brussel den 12ⁿ July 1678.

(Get.) A. GOUBAU.

Opschrift : Onsen Lieven, ende Beminden de Schouteth der Vryheyd van Turnhout oft synen Stathouder.

Voor het uitvoeren van dit bevel had de vrijheid 3381 gulden moeten opbrengen.

Op den 30e Juli moest het land van Turnhout ook leveren verschillende karren tot het vervoeren van de *bagagie* van Z. Exc. Louvignies, generaal des volks Ossnabrugge, van Poederlé naar Corsendonck, alwaar hij met zijn volk na eenige dagen gekampeerd te hebben, wederom vertrok. Men betaalde hiervoor 405 gulden.

De vrijheid Turnhout leverde tot onderhoud der troepen eenige tonnen bier waarvoor men 77 gulden uitgaaf.

De keuken van den generaal, gedurende zijn kampement

aldaar, koste voor geleverde kapuinen, visch, en haver voor de paarden zamen 103 g. 15 st.

Tot belooning gaf men aan verschillende officieren van Louvignies voor bewezene diensten ter behoeding der ingezetenen van de gehuchten, ten einde alle onheilen welke gemeld kampement zoude kunnen veroorzaken 140 gulden 6 stuivers.

Overigens werd de schade welke de voormelde ingezetenen door genoemd kampement hadden te lijden gehad, zoo in hun gras, hooi, klaver en havervelden, geschat en betaald 350 gulden.

Het verlies dat het klooster van Corsendonck aan het gras der beemden, weiden, klaver, haver en het afkappen van houtgewas, volgens schatting door den Prior opgenomen betaald 1104 gulden 2 stuivers.

Overigens beliep het part der vrijheid in de betaalde kar en schipvrachten voor het vervoeren van krijgsvolk, zieken, vrouwen, kinderen, enz., dit jaar 1482 gulden 10 stuivers.

In de maand Augusti en in de eerste dagen van September deden de Turnhoutsche Wethouderen opnieuw afkondigen de reglementen betrekkelijk het verkoopen van fruit, het slagen en verkoopen van vleesch en andere gezondheidsmaatregelen, die zij in 1676 voor den rooden loop hadden gemaakt of doen uitvoeren.

Zij hadden denklijk deze voorzorgen genomen om de haastige ziekte te voorkomen en te bestrijden, die volgens de Antwerpsche historie van Mertens en Torfs in die stad was uitgebersten.

Men verhaald hier van: « Dat er tot twaalf honderd « huizen ontvolkt werden, 't welk eene sterfte van vijf tot « zes duizend zielen in den tijd van drie maanden, dat de

« ziekte duurde zoude laten veronderstellen. Noch rijken, « noch armen, noch geslacht, noch ouderdom werden door « den geesel gespaard. Behalve den Bisschop Van den Eede, « die den 6^e November 1678 aan de kwaal overleed, werden « er twaalf Jesuïeten, zes-en-twintig Predikheeren en een « aantal Minderbroeders door ten grave gesleept. Het is te « denken dat meer ander leden der geestelijkheid aan deze « besmetting ten offer vielen, welken aard nergens wordt « beschreven, maar die men de Antwerpsche ziekte noem- « de, omdat zij bijna uitsluitelijk binnen hare muren « woedde. »

Zeer waarschijnlijk heeft de voornoemde ziekte hier te Turnhout weinig kwaad gedaan, vermits stads archieven er geene melding van maken. Doch moeten er alhier nog al verscheide melaatsche menschen (Lazarussen) bestaan hebben. Immers men achtte het noodig den 9^e October een nieuw reglement des wegens af te kondigen, dat luidde :

Ordonnantie opt stuck van de Lazarissen geemanciert.

Alsoo bevonden is by experientie, dat de melaetsche menschen of Lazarussen binnen dese Vryheyt diegelyck hoe lanck ende meer syn voortgaende in groete ongeregeltheit ende scorfthigheyt, jae in groote menichte gaen drincken, in huysen, herbergen ende andere plaetsen, sonder nochtans eenighe de minste ondersceyt te mercken, maer syn hun met groote assurantie begevende onder andere ingezetenen tot groote peryckel van insgelyckx besmet te worden, om allen d'welcke te voorkomen ende daer op eene goede policie te stellen, soo ist dat myne Eerw. heeren die Schouteth en Schepenen deser Stadt ende Vryheyt van Turnhout (naer vermoegen ende vuyt crachte der opene brieven wylen onsen genaedighen heere den Keyser hoochlofelycker memorie de dato 19 October 1577:) hebben goet gevonden te ordonneren, gelyck sy doen mits desen dese naervolgende articulen :

In den 1^e dat eegen melaets oft Lazaruspersoon tsy man oft vrouw,

hoedanich die oft wie het soude mogen wesen en sal vermogen te verkeeren, gaen, staen, oft converseren in eenige huysen oft herberghen, veel min hun oock begeven tsy op de merckten oft straeten ter vergaeringe en onder het geselschap van eenich volck.

Item mits oock bevonden wordt, dat de selve Lasarussen hun soo verre verstouten, dat de selve int mitte van de kercke onder de gemeynthe syn nemende hunne plaetsen, soo woort wel expresselyck verboden, dat de selve niet voorder hun in de kercke en sullen vermogen te begeven als voor in de kercke ontrent het cloeckenhuys en thooren om alsoo den dienst Godts te hooren.

Item en sullen de melaetse persoonen of lasarussen woonende in de huysinge genoempt de Lasarye alhier alle weken maer twee daghen, te weten des maendaghs ende vrydaegs mogen omgaen binnen dese Vryheyt voor de goede liedens huysen, om aldaer om Godts wille hun broot ende nooddrufft te bidden. Gelyck de selve resterende dagen in de weecke sullen vermogen te gaen bidden hunne nooddrufft op de ghuchten alhier.

Wel verstaende nochtans dat de selve lasarussen oft melaetse persoonen woonende als voorseyt is, sullen gehouden syn voor hunne mantel te dragen eenen Cooperen Schilt, den welcken wegens dese gemeynthe aen de selve sal behandigt worden ende diervolgens alsoo ommegeaende sullen vuyt de selve wooninge maer twee melaetse (naer voorgaende lotinge onder hun te doen:) mogen op de weecke als voorseyt is ommegeaen hebbende den eenen persoon een kruyck in de handt, ende den anderen eenen corf, welcken nooddrufft alsoo ommegehaelt synde, sullen de selve int huys comen gehouden syn te paerten ende te deelen sullen insgelyck de voornoemde melaetse persoonen biddende voor de liedens huysingen, gehouden syn te verblyven van de deuren oft poorten der selve huysinge seven voeten.

Item sullen de voors. melaetsche persoonen sittende in den dienst Godts, als voors. is. ten versoecke van den Censter, gehouden syn den selven int luyden der cloecke te assisteren.

Item sullen insgelyckx de selve lasarussen gehouden syn aenstonts (soo wanneer eenighe lasarussen alhier sullen comen:) aen de selve de advertentie van dese ordonnantie doen om hun daer aen te reguleren, op pene van arbitrale correctie op de vs. lasarussen alhier woonachtich te verhaelen.

Bovendyden mits geconsidereert wordt dat de lasarussen alhier woonachtich ende omgaende als voorseyt is genoechaem hunnen nooddrufft comen becomen soo sullen de voors. lasarussen woonende in de voors. huysinghe gehouden syn te verblyven binnen dese jurisdictie sonder op een andere dorp oft gemeynthe hunnen nooddrufft te gaen bidden, gelyck insgelyckx de afgesetene lasarussen gehouden sullen wesen te blyven onder hunne jurisdictie oft district.

Ende oft het gebeurden dat eenighe lasarussen woonende in de voors. huysinghe comende te sterven, eenighe goederen waeren achterlaetende, salt selve goet accesseren tot behoef ende onderhout van de selve lasarye, soo verre egeene kint oft kinderen hebben, ende in cas kint oft kinderen soo sal d'een helft wesen voor het kint oft kinderen, ende andere helft tot het behoef der wooninghe voors., welke helft, in dyen gevalle, sal aenveert worden by den Aelmoesnier.

Ende soo wie van de voors. melaetse persoonen contrarie sal doen, ende aen dese ordonnantie in alle haere punten niet en voldoet, sal voor de ierste reyse vervallen in eene boete van thien stuyvers, voor de tweede reyse in een boete van twintich stuyvers tot het behoef van geene diese calengieren sal, voor welcken breuck tsy vorster of dienaer sullen vermogen aen de selve melaetse afnemen den mantel, totter tyt den selven sal gelost wesen.

Welcken volgende oft gebeurde, dat iemant der selve melaetsche alnoch voorders bevonden wierden gepeceert te hebben, soo sal de selve voor de derde reyse ter ordonnantie van myne heeren Schouteth en Schepenen ter correctie gestelt worden aen eenen block te water ende te broode naer eysch ende gelegentheyte der saccke. (1)

(1) Het art. van het Stadsreglement van 14 7^{ber} 1550, wegens de straffen betreffelyk de Lazarussen luidt:

« Ende soe wie men contrarie van desen bevyndt doende van voors. melaetschen, zullen daer aff voer dierste reyse gecorrigeert worden in eenen wech tot Brussel voer dat heyligh Sacrament ter Goelen, voer die tweede reyse in eenen wech tot Guelen, voer die derde reyse vuyt der Vryheyt met roeden gegeeselt te worden, ende een wech ten heylighen bloede tot Wilsenaken, ende in een jaer in Turnhout nyet wederom te keeren oft verkeeren, enz. »

Verbiedende insgelyx aen alle tappers, herbergiers ende andere ingesetenen, van nyemant der voors. melaetse personen woonende in de lasarye alhier iet te geven, ten sy de selve het voors. teecken syn draegende, nochte oock aen egeen lasarussen binnen dese Vryheyd synde in de huysinghen ter herberghe te nemen ende te setten op pene van sesse guldens versoeckende ende recommenderende insgelycx aen alle de ingesetenen deser Vryheyd, de voors. lasarussen, woonende in de lasarye ende omgaende als voors. is, de selve liberaelyck om Godts wille mede te deylen, ende oock tot en in de voornoemlyck om Godts wille mede te deylen, ende oock tot en in de voornoemde huysinge te seynden, tgeene Godt tot onderhout der selve, in een ieders hert sal ingeven oft storten.

Houdende niet te min alle voorgaende ordonnantien voor soo veel sy aen dese niet en syn contrarrierende in hunne volle vigueur.

Actum in Collegio dominorum desen 9^{den} 8^{den} 1678 publicatum ter puyen af ten overstaen des heeren Schoutets ende Schepenen als meer andere omstanders desen 9 Octoberis 1678. (Get.) PROOST.

De tijding van het sluiten van den vrede was nauwelijks in Turnhout bekend, of den hoofdschout beschreef de *gecommitteerde* van het land van Turnhout, om hunne genadige vrouwe de Hertogin van Zimieren te bedanken, zoowel voor de zorg als voor de voordeelen die zij hare onderdanen, gedurende dezen oorlog had doen genieten.

Genoemde *gecommitteerden* besloten den 30^{den} September uit erkentenis een *honorair* (geschenk) van 6000 gulden tegen het einde van het jaar gereed te maken.

Dit besluit is van den volgenden inhoud :

30. September 1678.

Opt beschryven van Mr J. B. Van Meurs heeft schouteth syn op den heeren huuse alhier (Turnhout) gecompareert enz.

(Het Lazernhuis heeft in de vroegere tijden altoos bestaan westwaarts achter de Warande op een veld daer nu de ijzergieterij van Mr Janssens-Vanhooydonck is gebouwd.)

Alle gecommiteerde der Stadt Vryheyd ende lande van Turnhout, by alle de welcke in de naeme van de respectieve dorpen ende haere ppaelen is geresolveert haere doorluchtighe Hoogheyd die Hertoginne onse genadige Vrouwe te bedancken over de gedurighe sorgende vrydomme die dese haeren lande ende onderdanen gedurende desen orloghe door haere hooghe autoriteyt hebben genoten, soo van passeren en repasseren refraischissementen en logementen van de hollantsche duijse, en oock selfs door de gheoblineerde exemptie van de spaensche trouppen en inquantieringhe der selve en in herkennenisse van haere obligatie, onderdanichlyck op te draeghen een *honorair* ter weerde van sesse duysent guldens gereed te maecken teghens het eynde van dit jaer, Verhopende (dat alhoewel nyet gheproportionneert aen de ghenote beneficien en voordeelen) dat haere hooghemelde hoogheyd tselve ghenaedelyck sal aennemen als niet twyselende ofte salt ghenaedelyck in concideratie nemen de Coniuncture van den tyt door de welcke by faute van macht niet en hebben connen bethoonen de meerdere genegenthijt, en voldoeninge van haere schuldighe plicht en oock niet eerder hebben connen daer eenichsints aen de selve haere plicht voldoen.

Ende wordt den heere hoofschouteth aensocht van dese onse resolutie by copye authentieq met onderdanich respect aen haere doorluchtighe hoogheyd onse genadige Vrouwe in den naeme van hare voornoemde onderdanen toe te seynden met onderdanighe recommandatie dat haere hooghemelde hoogheyd genadelyck ghelieve haere onderdanen te laten genieten en ghevoelen de continuatie van haere ghenade en protexle, en toesegginghe van te sullen betrachten by alle tyden te thoonen, haere ghehoorsaemheijt.

Bij hunne beramingen van 4 en 5 November hier na volgend, werd het voormeld *honorair* (geschenk) voor H. H. met 4000 gulden verhoogd en op 10000 gulden gebracht.

Men besloot tevens van aan Mr Van Mattenborgh, haren stalmeester, 100 patacons te vereeren.

Bij het lezen van de vooraangehaalde besluiten, kan men zien hoezeer de Hertogin van Zimieren voor de welvaart

van hare Baronie was bezorgd, en hoezeer zij was bemind. (1)

Zitting van 4 November 1678.

*Op het beschryven gedaen by den heere Jehan B^e Vanmeurs
hoofd schouteth s^a s^a.*

Alle gecommiteerde der Stadt Lande en Quartiere van Turnhout aen welke den heere hoofd schouteth is notificerende, de groote sorge jae moederlycke genegenhyt die welcke haere hoogheyd die hertoginne Vanzummeren onse genadighe Vrouwe, is thoonende tot hare innegesetenen van dese Vryheyd en lande door die deputatie van syn Signeurie den Ew. heere Van Martenborgh desselfs over stalmeester, en door den welcken haere doorluchtige hooght' andermael doet versceckere van haere goede ghenegenthyt ende sorge tot dese hare onderdaenen, Ende want alle de beneficien behoorlyck dienen gherecognoescert te worden en proportionelyck te worden ingezien, oock in acht nemende ons goede ruste ende welvaren door haere Hoogheyd altyt geobtimeert buyten onse naerburige plaetsen. Soo ist oock redelyck dat de selve beneficien behoorlyck wierden ingesien t'is waer dat wegens dese Lande is toegestaen eene recognitie maer niet geproportionneert aen alle de groote ghenotene weldaden t'is oock notoir aen d'ingesetenen van desen lande hoe dat voor desen int obtineren der acte van exemptie haere Hoogheyd Hooch L. M. is geresognoescert gheworden met een honorair van twelf duysent guldens, soo dat als nu voor ooghen worde gestelt die beneficien die desen lande gedurende desen oorloge heeft genoten, Ick laete vstaen de nieuwe acte van exemptie als nu soo favorabel gheprocureert en gheobtimeert soodat insiende alle de groote beneficien

(1) Ik betreur zelfs dat mijne aantekeningen betrekkelijk de Turnhoutsche historie, met zuren arbeid bijeen vergaderd nutteloos en voor niets zullen dienen; of dat men noch van de latere hofhouding van H.H. op het Kasteel alhier, noch van vele andere merkwaardige gebeurtenissen iets zal weten, betwijfel ik.

Het is om die reden dat ik goed vind de brief van *Condolance* over hare dood den 16^e April 1688 geschreven, en het hierop verkregen antwoord onder de bijdrage Lit^a G en II mede te deelen.

met redenen oock met eene somme ofte honorair als wylen aen Haere Hoogheyd H. L. M. is toegevoeght geweest ten minsten aen H. D. II. de Hertoginne onse genadighe Vrouwe insgelyckx (onder ootmoedige corretie) diende gherecognoescert te worden te meer mits die goede presentatie van syn vs. Segneurie de Ew. heere Van Mattenborgh van sich ten dienste van desen lande te transporteren naer het leger, omme alsoo tot meerder gerusticheyt van desen lande te procureren de liberteyt van alle passagien en repassagien van volckeren van oorloghe en dat voor de inghesetenen van Haere Hoogheys Stadt Vryheyd ende lande.

Allen d'welcke den voorgenoempden heere hoofd schouteth voorders is remitterende tot het ghevoelen ende naerder sentement van de gelycke vs. ghecommiteerden.

Is gheresolveert op de voorgaende propositie raedt te nemen om des anderdaeghs met volle macht van hunne principalen te resolveren pro vt consily.

5 November 1678.

Op de volontaire vgaedingge syn allyer op den heerenhuysse, ghecompareert Nicolaes Loomans enz. enz. Alle respectie ghecommiteerde der Stadt Vryheyd en lande van Turnhout.

Is geconsenteert tot vyer duysent guldens voor Haere Hoogheyd.

Ende hondert pattacons voor den heere Van Martenborgh. De welke naerghenomen dees geconsidereert hebbende de propositie door den heere hoofd schouteth als gisteren gedaen, en haer vindende confus door de overgrootte sorge en ghenade die haere doorluchtige Hoogheyd die Hertoginne van Zummeren onse ghenadighe Vrouwe gelieve te bethoonen aen desen haeren lande en onderdaenen en niet wesende in haere macht van 't selve behoorlyck te erkennen, soo hebben evenwel nyet connen naerlaeten van aen Haere Hoogheydt onderdanichlyck op te draegn een honorair alnoch van vyer duysent guldens boven de voorgaende sesse duysent guldens in erkentnisse van hunne obligatie, biddende haere Hoogheyd onderdanichlyck tselve gelieve in danek van haere onderdaenen t'aenveerden. Aensoeckende en committerende den heere raedt ende rentmeester Pauly om dese onse resolutie aen syn H. Ed. den heere Van Mattenborgh Camerheere van syne Ceurvorste-

lycke doorluchticheyt Van Brandenborgh ende stalmeester van Haere Hoogheys gemelde Hoogheyt onse genaedige vrouwe dese onse resolutie bekent te maecken, met aensoeck van desen haeren lande en onderdaenen te willen recommanderen in de genaedighe protectie van Haere Hoogheyt.

Eindelijk moeten wij hier eene beklagenswaardige gebeurtenis aanhalen, namelijk: een twist op het Beggijnhof, welke men den naam heeft gegeven van *Beggijne revolutie*. Wij zullen ons bepalen met te zeggen dat het Beggijnhof alhier in rep en roer was gebracht. De Beggijnen waren in twee partijen verdeeld.

Wij zullen ons onthouden van den inhoud van het vertooghschrift hetwelk zij aan Z. M. zonden, mede te deelen, of hunne grieven tegen hunne overheden te doen kennen. Deze hadden nogtans voor gevolg, dat den luister van het hof werd geknakt, en dat hierover gerechtelijk onderzoek plaats had, dat in den loop van het jaar niet was geëindigd. Wij zullen ons echter veroorloven van te doen opmerken dat de Beggijn Maria Petronella de Montoro dit Martinez, geen deel nam aan die jammerlijke partijschap, zij die als een heilige leefde, en welke haar welzijn met den behoefstigen deelde heeft ook het grootste aandeel van hare nalatenschap aan den Armen gemaakt. (1)

(1) De schoone kerk van het Beggijnhof is alleenlijk door giften gebouwd. De oude kerk heeft gestaan waar nu de Kruisberg is.

1778.

In het begin van dit jaar was met goedkeuring van de geestelijke en wereldlijke Overheden, de bouwing der huizingen, noordwaarts de parochiale kerk van St. Petrus alhier, in de Nieuwstraat aangelegd door de heeren P. J. J. La Costa en M. Geens. Deze bouwing geschiede op de volgende voorwaarden, onder anderen: Dat zij nooit mogen dienen *voor eenig Theater speelen ofte diergelycke profane dingen, brouwerijen, stokeryen, herbergen, bakkeryen ofte diergelycke peryckeuse stielen &c.*

Daar de heer Wirix, de advokaat der Vrijheid, tot raadsheer van den raad van Brabant was genoemd geworden, werd Mr Decock, Junior, tot zijnen plaatsvervanger verkozen, en belast met het vervolgen der betwistbare zaken van de Vrijheid, onder anderen met het proces over den eigendom der heiden, welke den graaf De Pestre aan Turnhout betwiste. Over dit proces dat jaren duurde is nooit geen eindelijk vonnis gegeven geworden. De Vrijheid staaft steeds haar recht op den *Aardbrief* zoo men hem noemde, die haar door Hertog Jan van Brabant was gegeven 's anderendaags na St. Barnabasdag Apostel in 't jaar 1331.

Wij achten het niet ongepast hier na eene kopij te laten volgen van den genoemden aardbrief, die nog ten stadhuisse berust en welke in het latijn is geschreven. Dezen is in de 17^e eeuw in het vlaamsch overgezet.

« Wy Jan byder gratien Godts hertoghe van Lotteringen, Brabant,

ende Limbourgh maecken kennelyck aan eenieder dat wy allen onsen gemeynten en de woestynen liggende onder de naerbeschreven liminten, ende palen te wethen : Van der palen Tendermeer tot de goederen des heeren Van Duffele ende van die plaetsen tot het Voordeken, ende van die plaetse Loo by Vosselaer, ende van die plaetse tot de goederen van St. Michiels T'Antwerpen by Merexplas, ende van die plaetse voorschreyen tot de heerlyckheyte Geeraerd Vanhulst by Sondereygen, ende van daer op Gelle van de Gelle tot de goederen der Monincken van Tongerlo by Ravels van de voorseide plaetse tot Kesvenne, van Kesvenne tot Honsbroeck, van Honsbroeck tot Meerdermeire, van Meerdermeire tot Biesvenne, van Biesvenne tot de palen der Monincken van Postel van de voorseide plaetse tot de goederen Geeraerts Van Duffele, van de selve plaetse tot de rode ter Wampen, van de selve plaetse tot de goederen Geeraerts Van Duffele, van de voorseide goederen tot de plaetse geheeten den Winckel, ende van die plaetse tot den iersten pael geheeten Tendermeir. In desen wtghesteken onse warande ende bosschen geheeten *Grootenhout ende Corsendoncq*, ende alle andere met syne toebehoortten onder syne palen gelegen, ende alle ende een ieder onse innegesetenen van Turnhoudt, ende *Arendoncq* ende alle de ghene die binnen de voors. palen wonen, ende alle de ghene die welcke in den coop nu, ende niet naermaels participant souden willen syn, ende hun lieden prouffyt hebben gecocht, om by hun ofte hun luyden erffen ende successeuren totte voors. gemeynten behoorende met een erfelyck recht te crygen te besitten, ende te hebben tot hun beyden gemeyn gebruyck voor seeckeren prys tot thien oude tournoisen aen ons van selve onse mannen ten vollen betaelt, ende voor eenen iegelycken chyns van vyff schellingen groote oude tournoisen, de hellicht daer van aen ons, ende onse erfgenamen, ende naercomelingen van onse mannen van Turnhout, ende d'ander hellicht van onse mannen van *Arendoncq*, ende van hunder lieden erfgenamen euwelyck alle jaeren op Ste Dionys dagh te betaelen daer enboven soo hebben wy deselve onse mannen toegelaeten, dat sy wt hun lieden sullen moghen kiezen vier mannen van Turnhout ende dry van *Arendoncq* die sy daertoe bequaem sullen vinden, om den voorseiden Aert, ofte vheff te vdeylen, ende naer wyens ordonnantie den voorseiden Aert ofte woestynen altydt sullen moeten gebruycken, ende die welcke voorseide goederen soo veele, ende niet meer sullen mo-

ghen vcoopen, ende wtgeven tot eeuwighe vasticheyt opdat sy alle jaeren van de voorseide vyff schellingen grooten worden verlicht soo daer iemande worde bevonden die in de voorseide ghemeinte geen recht en mochte hebben, ende den voorseiden coop, ofte Aert gebruyckt hadde ende den selve met syne beesten, ofte andsre manieren hadde tegens hunnen wille, ende Consent gecontraventeert wy willen dat onsen rentmeester van Herenthals tegenwoordigh ende naermaels synde disponere ende stelle van onsen syde eenen Vorster, die de vremde beesten in den voorsyden gemeynte Aert, ofte vrunte sal arresteren soo dickwils alst geschiede tot onsen prouffyte op de pene van twintich schellingen grooten tournoisen, gelovende voor ons, ende onse erfgenamen ende naercomelingen dat wy tghene voorseyt is aen onse voornoemde mannen onverbreeckelyck sullen onderhouden, ofte doen onderhouden ende dat wy hier tegens naermaels noyt door ons, ofte iemant anders sullen comen, ofte eenige exeptien arricheyt ofte occasien sullen soecken waerdoor tghene voorstelt is, soude connen worden gebroecken, ofte gehindert, in teecken der waarheyte hebben wy goetgevonden onsen zegele hier aen te hangen, gegeven tot Brusselle s'anderendaeghs naer Ste Bernabasdagh Apostel int jaer 1331. »

Den 24de Juni werd de heer Petrus Josephus De Meyer, de stichter van het Jongens Weezenhuis, met het grootgelui in Ste Pieterskerk alhier begraven. Men betaalde voor zijn lijkdienst met het dertigsten en het lichten van den zark 30 gulden 18 stuivers.

Op 12de September vormde de Bisschop Wellens van Antwerpen hier in Ste Pieter'skerk de kinderen. De wethouders der Vrijheid hadden besloten van Z. H. W., aangezien hij voor den eersten keer hier kwam, met de vijf gilden, namelijk: van St Ambrosius, van St Joris en St Sebastiaan, die van Oud-Turnhout en Sevendonck alsmede die van de rethorica (die zich hier bijvoegde) in te halen, en hem op een gastmaal te noodigen.

De inhaling had onder het losbranden van het grof geschut en het gelui der klokken plaats en geschiedde langs de Gast-

huisstraat, met festoen behangen, met dennen boomkens beplant en met praalbogen versierd. Voor de aanbidding van den eerewijn, hadden de schepenen 12 potten franschen wijn aangekocht welke 10 gulden 16 stuivers kosten.

Voor het gegeven gastmaal betaalde men in het Gasthuis honderd gulden.

Tot onderhoud van het provinciaal *Correctie* huis te Vilvoorden, en het vervallen der eerste bekostiging van hetzelfde, verhoogde men te Turnhout en hefte gedurende drie jaren, de belasting op het gemaal en het vee, overeenkomstig de navolgende ordonnantie, luidende :

Politique Ordonnantie op de Augmentatie op den impost van t Gemaal ende Veede.

Alsoo wegens Myneheeren die gedeputeerde der heeren Staeten van Brabant ingevolghe de Consenten door de dry Staeten van desen lande gedragen, door hunnen rentmeester den Grave de Robiano aen dese Stadt is toegesonden seeckeren taux tot het onderhout van het provinciael *Correctie*huys tot Vilvoorden, ende het vervallen der eerste becostinge dier in eene somme van dertigh duysent guldens s'jaers op te brengen dry jaeren geduerende, waer inne de quote deser stadt bedraecht de somme van dry hondert seventhien guldens ses strs te vinden op den impost van 't gemaal ende Veede boven ende behalvens den taux uytgesonden ten jaere 1775 om welke voors. taxen te vinden.

Soo is by myneheeren die hoofschouteth ende schepenen geordonneert ende gestatueert dat in toecomende geduerende de voors. dry jaeren van iederen persoon oudt synde boven de seve jaere sal moeten betaelt worden voor het gemaal in plaetse van vier stuyvers een oort vier stuyvers dry oorden.

Item van den impost van t'veede te weten :

Van iederen osch in plaetse van 33	strs.	39	strs.
Van ieder koye	»	22	» 26
Van ieder calf	»	5 1/2	» 8 1/2

Van ieder schaep in plaats van 4 1/4	strs.	4 3/4	strs.
Van iederen haemel	»	5 1/4	» 5 3/4
Van ieder lam	»	2 1/8	» 2 3/8
Van ieder vercken	»	9	» 11

Ordonnerende een ieder des raeckende van sigh daer naer punctueelyck te reguleren alles op de resp^e penen ende amende gestatueert by het reglement op den impost geemaneert.

Actum in Collegio D. D. desen 14 9ber 1778.

Me presente
(Get.) J. DE FIERLANT, S^{ria}.

BIJDRAGEN.

A

Op den 13^e April zoo zyn van Vryheidsweegen en ter oorzaak van hare contributie by zekere Spaansche en andere soldaten gevangen geweest Jeronimus Verscheps, Jan Van Schaluynen, Henrick Vanroie, Jan Walschaerts, secretaris, met ander burgers en hebben de vs. soldaten onderwege in de Arendoncksche heide den voornoenden Jan Vanschaluyenen, Goyvaart Peelmans, Henrick, Barth en Laureys Leybe hun geld genomen bedragende samen 5 rinsgulden 14 stuivers en alsoo de zelve gerelaxeert (ontbonden) of los gelaten. De andere Jeronimus Verscheps, Henrick Vanroie en de secretaris Walschaerts naar Lommel gebracht, alwaar de twee eerst voornoemde werden losgelaten, maar den secretaris werd naar Diest gebracht en door geschenken gelost. De Vryheid betaalde voor een en ander. 2347. 1 bl.

B

Jehan De Mol. Gentilhomme de Sa. Ma^{te} entretenu apres de la per-

sonne de Monseigneur Don Johan Daurice, drossart, pour Sa Ma^{te} des villes et pays de Diest et Zichem lieutenant de la Court feodale des dites villes pays et appendances et de la part de Sa Ma^{te} requiers a tous Coronelz Capitaines Officiers et Soldatz tant a cheval que a piedt et a tous aultres qui sont desobz le service de sa Ma^{te} a qui ces presentes lettres de saul fuegarde seront monstrees de bien traister et nendurer que fouilles se face au villaige et appendances de Turnoudt nij aux Inhabitans decelluy pour estre jecux bons vassaulx de Sa Ma^{te} et que come telz ilz Contribuent aux garnisone que Sa Ma^{te} tient es villes de Diest, Zichem, Arschot. En Tine qui'lz leur dvent tous adres faveurs et assistences en estances par eulx requis. Faict a Diest le 16 dapvril Lan XVe LXXVIII.

(Signé) JEHAN DE MOL.

C

Aan Robrecht Wilms valkenier voor eenen reigervalk en voor eenen sloofhond geschonken aan Mr J. B. De Monte Gouverneur tot Diest en Leuven tot rantsoen ende lossinge van den Schouth en de secretaris van de Vryheid 52...

Aan Jehan Vanhove koopman te Antwerpen 400 rinsguldens in mindernis van tien honderd rinsguldens de Vryheid geleend om daar mede uit de gevangenis te lossen Jonker Hendrik Vanmechelen Schouteth en den Secretaris alhier, te Leuven, ter zake van t'acherheid van contributien gevangen zittende met den interest. 422.....»

Id. aan Peeter Kegeleers om den Schout en den Secretaris nit de gevangenis te lossen, geleend zonder interest. 100.....»

D

Quvhier van de listen van de generale middelen van de Vryheyd van Turnhout, geresolveert by Zyne Altez Mynheere de Prince van Orangien, den raedt van Staten, ende generale Staten van dese Nederlanden van alle Coopmanschappen die in de landen van herwaarts overe innecomen ende vuytgaen sullen voor den tyt van drye maenden, beghinnende van den iersten dagh majj naestcomende van dit jegenwoordlich jaer van XV en LXXVIII mitsgaeders van den anderen specien de in de voors. gedructe listen begrepen.

In den iersten is te wetene dat binnen de voirs. Vryheyd van Turnhout, geen buyten Coopmanschappen en comen sy en hebben in andere steden van Brabant daer die ierst comen te passeren, betaalt het recht van contributien daer toe staende, dan alleenlyck het Westphalens gaeren daer aff tycken worden gemaect, tot welcker collectatie ontfangers binnen der voirs. Vryheyd zyn geordonneert Jan Vandencloot ende Christiaen Van Doerne, die gehouden sullen zyn, soe verre duerende de voirs. drye maenden eenich Westphalens gaeren binnen der voirs Vryheyd wordt gebrocht, de hehoirlycke contributie daer aff te ontfangen, ende wederomme den rentmeesters generael overleveringe te doene. »

Maer hebben de voirs. Collecteurs by heure eeden solemnelycken daer om aen Heyligen gedaen vercleert dat duerende voirs. drye maenden gheen vuytlands gaeren binnen der voirs. Vryheyd is geomen. » Ende nopende eeniche vuytgaende Coopmanschappen, als tycken, lynwaet ende dyergelycken, die binnen der voirs. Vryheyd wordden gevrocht, betaelen hen recht van contributien binnen der stad van Antwerpen, aldaer die wordden vercocht sulcx dat binnen der voirs. Vryheyd voor de dan voirs. is geen ontfanck meer gemaect en wordt, en moet de Coopmanschap geven ter plaetssen daer die ierst arriveert innecompt ende wederomme vuytgaet, daeromme hier vant ghene voirs. is..... Memorie.

Ende nopende dander liste van Coopmanschap die binnen dezen lande geconsumeert sullen wordden, als wyne, bieren, graenen, vleesch, visch ende andere eedtwaeren, is te wetene dat de rentur van de quartier van Antwerpen de zelve sgecien voer zoe veel der voirs. Vryheyd van Turnhout aengaet ten hoogsten ende schoonsten verpacht heeft voer de voirs. drye maenden, daeromme dat alhier oeyk.... Memorie.

Item nopende het ophoffen II st op elke aeme hiers tot onderhoudt van de ammonitien binnen der voirs. Vryheyd van Turnhout, wordt tselve geollecteert by Dierck Van Mierde, Joos Sone, die gehouden is daeraf in handen van Thomas Auraets gecommiteert rentur van de voirs. Staten rekeninge en reliquate te doene, daerom daer af oeyk alhier.... Memorie.

Item nopende den hondersten penninck van de innecomen van de huysen en landen alle weken te betaelen dwelck men noempt het

hundergelt, is te weten dat de generale somme van den voirs. 100^e penninck nopende der voirs. Vryhey van Turnhout heeft int jaer ons heeren duysent vyff hondert en LXXVI bedraegen de somme van XXXij^e 98 ringuldens, achthien stuyvers VI^{ten}. » Achtervolgenden den welcken de voirs. Vryhey heeft den voirs. hondersten penninck ter ordonnantien van mynhêeren de drye Staten slants van Brabant noch eens moeten betaelen in den jaere 1576 nu lestleden. Ende mitsdyen de grootte van alle gronden van erven ende quantiteyt ven huysen, soe wel van proprietarissen als huerlingen zyn in den voirs. 100^e penninck van den jaere 1569 gespecificeert, ende den 100^e pen. daernae getaxeert, ende gecalculeert, soe bedraccht het een vierendeel van den voirs. Vryhey van Turnhout voer zoe veele de voirs. drye maenden van Maius, Junius ende Julius aengaet de somme van acht hondert XXIII rg. XIII stij^{ten}. Ende de voirs. somme gedivideert in twelf deelen, oft weken, (als wesende voer de voirs. III maenden) soe compt de voirs. Vryhey van Turnhout alle weken te gevene, LXVIII ring. XIII st. III^{ten} compt voer de voirs. drye maenden int geheele de voirseyde somme van VIIIe XXIII rg. XIII st. III^{ten}.

Ende nopende de persoonen subject der tauxatien draegende zyde laeckenen, ierst onder geestelycke persoonen.

Heer Lambrecht Coomans, VIII rg. Heer Lucas Laurenty VIII rg. Heer Jan Laurenty VI rg. De overige Heeren Jaspar Ameldonx, Peeter Trutius, Joos Petry, Caerl Viruly, Huybrecht Walscharts, Nielaes Rogiers waren getaxeert op VI rg. en den Prior van Corsendonck op XII rg.

Onder weereltlycke persoonen :

Joncker Henrick Vanmechelen schouth VI rg. Joncker Willem de Begge III rg. Augustyn Van Lier rentm^r III rg. Huybrecht Gevaerts III rg. Mr Wouter Mathei XX st. Theronimus Verscheps XX st. Jan Vandenclooth XXX st. Henrick Boogaerts XX st. Peeter Vanbrecht XX st. Anna Gevaerts XXX st. Hans Van Rommerskercken XXX st. Cornelis Van Goirl XX st. Cornelis Versandt XX st. Embrecht Vandenbierstralen XV st. Balthazar Disschot XXX st. Boudewyn Mys XXX st. Peter Huybrechts XX st. Anna Vanbauele II rg. Anna Jacobs II rg. de wede Cornelis Van Dune, XX st. Geert Leemans XV st. Adriaen Theeus XX st. Jan Loomans Cloth XXX st. Jan Pauwels XX st. Henrick Vanroy

XX st. Peeter Canters XX st. de weduwe Jan Maes II rg. Peter Huyps XXX st. Peter Cools Paters XXX st. Jan Hasselmans II rg. Jan Van Peer XXX st. Jan Beckers Oriken XX st. Marie Blos XXX st. Jan Staes XX st. Peeter Nouts XX st. Aert Aerts XXX st. Claes Van Doerne XX st. de weduwe Jacobs Wuyts XXV st.

Ende nopende dander reste van ingeseten der Vryhey, mitsdyen meest allen de zelve continuele swaere onverdraegelycke onsprekelycke lasten eude vuyteringen van soldaten, bedragende veel ontallycke duysentden geduerende den tyt van veerthien jaeren (gelyck de voirs. getaxeerde persoonen oock teenemael mette resterende gemeynthe syn in den gront bedorven ende teenemael geruineert). Soe is te weten, dat binnen der voirs. Vryhey van Turnhout nauwelyx een meer en is die totter contributie vant draegen van zyde laecken zouden connen oft moegen subject zyn. » Gelyck van allen tghene des voirs. is dingeseten der vs. Vryhey hen zyn remitterende ter kennisse van voirs. mynheeren den drye Staten slants van Brabant, ende allen anderen daeraff volcomen kennisse hebbende, sulcx dat de voirs. tauxatie vant draegen van de voirs. syden laecken binnen der voirs. Vryhey, en den persoonen dyen aengaende subject (hoe wel sy mits den voirs. redenen wel hebben gepretendeert daeraff ongehouden te zyne) de geheele somme bedraecht noch..... 1^e XXXI rg. V st.

Totalis summa van voirs. twee sommen bedraecht IXe LV rg. XIX st. II^{ten} (elcken gulden gerekent tot XX st. Brabants.

Dit tegenwoordich colhier is by den gecommitteerden totter tauxatie van de personele lasten nu onlanx by de generale Staten van Brabant geconsenteert insgelyx tot deser jegenwoordigen impositien gecommiteert in handen van schouth ende schepen der voirs. Vryhey van Turnhout overgebracht. Ende nae voorgaende informatie ende visitatie dyen aengaende op allen d'articulen van voirs. gedructe listen by den voirs. schouth ende schepen genomen, soe hebben wy schouth en schepen voorgenoempt desen jegenwoordigen by onsen gesworen secretaris doen ende laten ondertekenen op den XVII July 1578.

(Get.) J. WALSCIARTS.

E

Monsieur,

Je vous ausseurs quaucunne Cavallerie ou Infanterie des troupes du

Roy n'oserat loger dans quelques Villages dependant de franchise de Turnhout, contre les ordres de Son Exc. qui vous maintient dans vos privileges d'estre exempt, les quels je ferai observer comme je vous aij promis et vous assure encor, et comme je vous reitererai de bouge demain jendij pour quand jospere de vous revoir icij de vous croire que suis vostre tres humble serviteur le 4 Maij 1678.

(Signé) d'AUGURTO

à M^r le receveur Pauli receveur de Madame la Duchesse de Zimmeren a Turnhout.

F

Son Exc. ordonne au nom de S. M. a Ceux du Quartier de Turnhout et de la Majjerie de Cappel op den Bosch de par ensemble et selon la portée d'un chacun payer les frais a quoy monte la construction du pont qui s'est fait sur la riviere de la Delle a Battenbroeck et Heyndonck.

Faict a Bruxelles le premier d'Avril 1678.

(Signé) Dueque de VILLA HERMOSA.

G

Brieve van Condoleantie over dood van haere Doort. Hoogheyt de hertoginne Van Zimmeren H. L. M. ghesonden aen haer H. de Vorstinne van Nassauw op den 12e April 1688.

DOORL. HOOG GHEBORNE VORSTINNE GENAEDIGHE VROUWE

De ontydighe doot van H. H. die Hertoginne onse genadichste Vrouwe H. L. M. de welke door ordre van Ul. H. den heere raedt ende rentmeester Paulij ons heeft bekent gemackt, is aen ons soo gevoelyck ende swaer geweest dat wy niet in staet en syn nu eenighe behoorlycke condoleantie, veel min eenighe vertroostinghe te geven aen UE. H., die wy weten oock met de vuyterste droefheyte wesen overvallen, door een soo haestig ende niet te min soo droefvighe ende gevoelycke doot van een Princesse die alle groote qualiteyten was hebbende ons ten hooghsten te beminnen, ende estimeren d'eenigste dat wy alhyer tot troost van UE. H. connen stellen, dat is onse ende alle

andere Hoogheys goede onderdaenen generale droeffheden, ende lamentatien de welke boven de liefde die sy tot H. H. L. M. waeren draghende, overdencken dat sy soo resiproquelyck oock met alle vytvendighe teekenen ende voorstant, hebben genoten, staen soo gesurprenneert desparaet, dat sy bynaer stellen, ende roepen tegens den wille Goidts die sy nochtans dagelycx bidden dat moet geschieden, ende sien niet hoedanich dat souden hebben connen stillen ten waere dat wy alnoech memoratielc waeren van de gedurighe ende genadighe toessegginge die UE. H. aen hare onderdanighste dienaeren heeft gelieven te geven, d'welck die selve doet hopen dat in allen voorvallen, ende dese desolatie vlatentheyte UE. H. haer sal permitteren van haeren toevlucht totte selve te moghen nemen, ende alsoo te moghen gevoelen de protectie van eene andere Moeder, voor de onderdaenen de welke haer Hoogheyt H. L. M. soo seer heeft gelieft, waer inne des te meer hopen door dien dat wy syn vsekert dat UE. H. oock is lievende allen t'gene dat aen H. H. onse genadighste Vrouwe H. L. M. syn lieff ende aengenaem geweest, Wy sullen bidden den Almoghenden Godt dat hy UE. H. wille in dese droefheyte vertroosten, ende gheven lanck, ende saligh leven oock tot troost, ende voorstant van de gene die gelorie sullen maecken van met allen diep respect te moghen wesen.

Doorl. Hoogh geborne Vorstinne genadighste Vrouwe.

Van UEH. ootmoedighste, ende onderdanighste Dienaeren.

Die Schoutethien ende Schepenen, der Stadt Vryheyte ende lande van Turnhout.

Door ordre van de selve. (Get). G. PROOST, desen 12 April 1688.

H

A Son Altezze Serenissime Madame la Princesse de Nassauw née Souveraine Princesse de Orange & & & à Cruytznacht.

Antwoord op voorgemelden brief.

Erenfeste Achtbaere wyse ende voorsieninghe heeren besonders goede Vrienden.

Het conde niet anders als aenghenaem wesen en ons tot eenighe vertroostinghe int midden van onse grootte droefheyde strecken dat

UE. Achtbaere ons het levende ende uws ghemeen sensible ghevoelens t'welck de selve mitgaders alle de goede ingesetenen der Stadt ende Landen van Turnhout over het smertelyck verlies van de Doorl. Hertogin Vau Zimmeren onse nu in Godt rustende Vrouwe Suster hoogh saliger ghedachte, syn draeghende, ons door haere missive hebben ghelieven wt te drucken ghelyck wy by ons selve bevinden dat UE. Achtbaere beneffens alle haere inwoondēren waertoe door soo veel meerdere redenen veroorsaect, en oversulcx te beclaeghen syn, als verloren hebbende een Princesse die wy weten al haer crediet sorgh en ghedachten te hebben ghesocht te employeren, om niet alleen het lant van alle quaet en sinistere toevallen allesints te bevryen en te beschermen, maer oock om haere welmeynende liefde en ghenegentheyd aen alle particuliere en aen yeder van de selve op allerhande weldadighe wyse te betuyghen : Alsoo twyfelē wy te minder aen de sinceriteyt der vclaringhen van soo daene haere droefheyd en tot hoogh g^e onse Vrouwe Suster hoogh saliger ghedachte ghedraegene liefde UE. Achth. daer en boven vriendelyck bedanckende voor alle de beleeftē expressien van haere t'onswaerts draeghende ghenegentheyd, met verseekeringhe dat gelyck UE. Achth. de selve altoos overvloedich hebben doen blycken, alsoo onse hertgrondighen sucht en wēsch is tot Godt de Heere dat Syne Almacht UE Achth. Land regeeringhe en goede inghesetenen onophoudelyck wille vervullen met alle bedenckelycke verlanghende seegeninghen ons aen de handt ghevende de occasien ons door onse berytwillicheyd tot het bewysen van alle aengenaeme dienst ende vrientschap effectivelyck te bethoonen dat wy met bezondere estime en ghenegentheyd syn soo als wy met beveling in de Goddelycke protexie altoos sullen blyven.

Ernfeste Achtbaere wyse en Voorsienighe heeren besondere goede Vrienden.
UE. Achth. Vrientwillighe ghenegene
Grutznacht den 20 April 1688. (Get.) ALBERTINE.

Ernfeste Achtbare wyse en Voorsienighe heeren onse besondere goede Vrienden de Heeren Schoutteten en Schepenen der Stadt en Lande van Turnhout.

